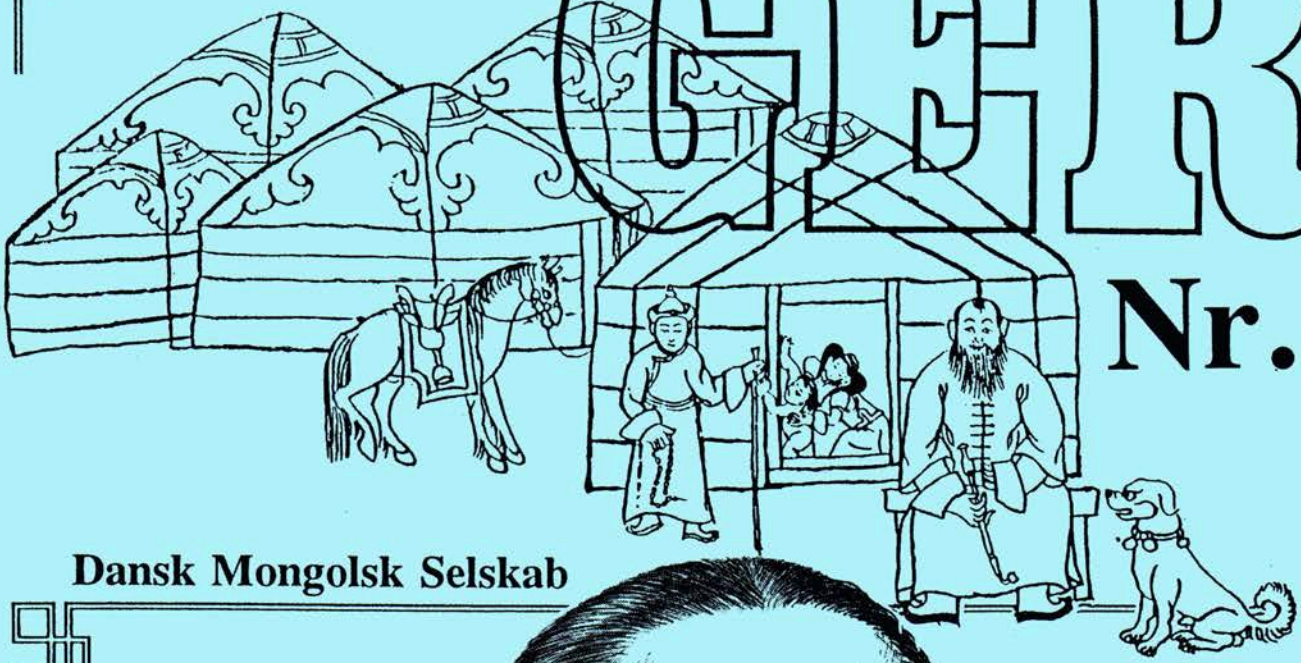

1994

GAER

Nr. 10

Dansk Mongolsk Selskab

Kommende Møder i Dansk Mongolsk Selskab

Fredag, 22. april 1994, kl 19:30 i Medborgerhuset, Danasvej 30 B, Frederiksberg. Aftenens emne vil være Danmarks Lærerhøjskoles projekt i Mongoliet.

Fredag, 6. maj 1994, kl 19:30 i Medborgerhuset Danasvej B, Frederiksberg. Biologen Birgith Sloth besøgte i juni-juli 1993 Mongoliet som led i en forundersøgelse til et Danidaprojekt, der beskæftiger sig med mulighederne for at styrke naturbeskyttelsen ved hjælp af en turistudvikling. Birgith Sloth blev så betaget af Mongoliet, at hun igen i september 1993 påny besøgte landety. Denne gang for at lave et projektforslag til beskyttelse af den meget sjældne gobibjørn. Birgith Sloth fortæller om "Mongoliet og Gobiørkenen" ledsaget af lysbilleder.

Rejser til Mongoliet

Jørgen Bitsch, der har besøgt Mongoliet mere end 40 gange, arrangerer igen i år en usædvanlig rejse til Mongoliet med afgang 5. juli 1994. Yderligere oplysninger kan fås hos Jørgen Bitsch Safari, Clausholm, 8420 Knebel. Telefon 8635 6095.

Jørgen Bjerg arrangerer på 3. år rejse 3.-17. juli 1994 til Mongoliet med fly via Moskva. Besøget i Mongoliet dækker steder som Ulaanbaatar, Khujirt, Karakorum, Erdene zuu og Gobi. På udflugter overnattes der i ger. Tilbage rejsten gør ophold i Irkutsk med besøg ved Bajkalsøen. Pris: 15.485 kr. Yderligere oplysninger hos Jørgen Bjerg, Kristrupvej 82B, 8900 Randers. Telefon: 8641 9441.

Birgith Sloth har en rejse i juli 1994 med Politiken til Mongoliet. Turen er allerede overtegnet.

Birgith Sloth har en anden rejse til Mongoliet. Denne gang i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening. Turen koster ca. 17.000 kr. og foregår 20. juni - 7. juli 1994 med fly via Moskva og Irkutsk til Ulaanbaatar. Yderligere oplysninger kan fås hos Birgit Sloth, Teglgårdsvej 601, 3050 Humlebæk. Telefon: 4219 1626.

*****

FORSIDEN

Tegning af Inger Acthonsen 1945
Se i øvrigt side 6-7

*****

Nr. 10 - 5. ÅRGANG - marts 1994

GER udgives af **DANSK MONGOLSK SELSKAB**. GER er selskabets medlemsblad.

Redaktion: Rolf GilbeRG (ansvarshavende), Bulgan Njama, Gudrun Lefmann og Jan Koed. Artiklernes synspunkter repræsenterer den enkelte forfatters holdninger og deles nødvendigvis ikke af redaktionen. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen. GER 11 udkommer juni-juli 1994.

Selskabets sekretær: Bulgan Njama
Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telefon : 38 33 21 06 - Postgiro: 7 84 15 82
Medlemskontingent: 100 kroner pr. år.

DANSK MONGOLSK SELSKABs bestyrelse består af:
Formand Rolf Gilberg, Sekretær Bulgan Njama,
Kasserer Leif Petersen, Søren Haslund-Christensen,
Klaus Ferdinand, Jan Koed, Bent Gynther og
Gudrun Lefmann.

*****

DANSK MONGOLSK SELSKABs FORMÅL

- a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområde i Mongoliet, Kina og Rusland.
- b) at udgive skrifter om mongolerne.
- c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.
- d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.
- e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

*****

ISSN Nr: 0905-9504

*****

Et gammelt og et nyt sagn

Kilde: *The Mongol Messenger*, 5(135):4, 2. februar 1994
oversat af Carsten Dahl

Kamelen og hjorten et gammelt sagn

For længe længe siden var det kamelen, og ikke hjorten, som var udstyret med et imponerende gevir. Akkurat som hjortene i dag. Kamelen havde tillige en lang og tyk, men smuk hale. Hesten havde næsten ingen hale, ja var nærmest haleløs.

Derfor var kamelen meget stolt og benyttede enhver lejlighed til at vise sig med sit smukke gevir og den flotte hale.

En dag kom kamelen til et vandhul for at drikke. Dens stolthed kendte ingen grænser, da den så sit smukke spejlbillede i vandet. Mens den således stod der, kom en hjort hen til den fra skoven, bukkede og sagde trist:

"Jeg er inviteret til møde i aften med alle dyrene i skoven. Hvordan skal jeg dog kunne vise mig med sådan en bar pande som min? Hvor ville jeg dog ønske, at jeg kunne komme til mødet med et gevir så smukt som dit, bare i en time. Kamel, hav medlidenhed med mig og lån mig det gevir - bare i aften. Jeg skal nok aflevere det i morgen, når jeg kommer her for at drikke."

Da kamelen så hvor nedtrykt og grim hjorten så ud uden gevir, fik den ondt af den. Den tog geviret af og rakte det til hjorten med ordene:

"Når jeg kommer tilbage for at drikke må du give mig geviret igen."

Hjorten tog hurtigt geviret og forsvandt ind i den tætte skov. På vejen mødte den en hest og fortalte den, hvordan den havde fået fat i det smukke gevir. Hesten, som havde en kort og grim hale, kunne nu godt tænkte sig kamelens hale, så den gik hen til kamelen og spurgte den, om den måtte låne dens hale. Kamelen fik også ondt af den stakkels hest, så de byttede haler. Kamelen ventede ved vandhullet i mange dage og år, men hverken hjorten eller hesten vendte tilbage.

En dag mødte kamelen hjorten og hesten, og den forlangte, at de straks afleverede geviret og halen; men hesten gjorde blot nar af den, og hjorten sagde tilmed:

"Jeg vil give dig dit smukke gevir, når gedebukkens horn vokser op i himlen, og når din hale vokser ned til jorden."

Siden dengang har folk sagt, at når kamelen kommer til et vandhul for at drikke og ser sin grimme pande, da mister den lysten og ryster på hovedet. Når den drikker vand, strækker den også nogle gange hals og stirrer hårdt og længe frem for sig, imens den tænker:

'Vil hjorten mon nu give mig mit gevir tilbage?'

Det er derfor, kameler altid ser så sørgmodige ud. Man siger også, at da gevirene i virkeligheden tilhører kamelerne og ikke hjortene, så er de tvunget til at skifte gevir hvert år.

Hjorten og mennesket et nyt sagn

Mongoliets sydlige grænse, der var lukket i mere end 20 år, blev for 4 år siden pludselig åbnet på vid gab og bandede dermed vejen for et rykind af mongoler fra Kina, som kommer for handle. Dette har givet dem appetit til at tjene penge på en nem måde, blandt andet ved at sælge hjortetakker. Mennesket fører i virkeligheden i uerklæret krig mod hjortene i øjeblikket.

Det er blevet en helt almindelig praksis for mange mongolske "forretningsmænd" at opspore og nedskyde hjorte fra hurtigkørende jeeps, ja endog drægtige dyr, udelukkende for at få fat i geviret, der sælges til "rige" kinesiske købmænd for en meget lav pris. Og de "forretningsmænd", der ikke har råd til at anskaffe sig en riffel eller en jeep, benytter sig af andre afskyelige metoder til at erhverve sig "vildtet" for en enhver pris, som for eksempel fælder, eller de flår simpelthen geviret af det levende dyr.

Ulaanbaatars indbyggere ved godt, at det indtil for nylig var almindeligt at se flokke af hjorte komme ind til byen fra Bogd Uul bjergene om vinteren, for at fougere i byens parker, når føden i bjergene blev knap. Det er blevet ren historie. Dyrene, som tidligere ikke behøvede at frygte mennesket, er nu ikke længere sikre, især ikke deres gevirer.

Toldvæsnets statistikker viser, at man på bare et år har konfiskeret ca. 21.000 kilo gevirer, heraf 512 kilo med basten i behold (det blodrige hudlag, som nærer og beskytter geviret inden fejningen). Der beslaglagt 510 kilo gevirer fra saiga-antiloper samt enorme mængder af præparater fra ufejede gevirer, som mongoler har prøvet at smugle over grænsen.

Det er nu hjortenes tur til at vente på, at mennesket vil aflevere gevirene, som i virkeligheden ikke tilhører dem, men kamelerne. Vil mennesket nogensinde stoppe denne farlige "business" og lade naturen være i fred? ☺

Hvor mange gange blev Suhbaatar begravet?

I anledning af Suhbaatar's fødselsdag

Kilde: *The Mongolian Messenger*, 5(135):4, 2. februar 1994

oversat af Carsten Dahl

Дамдины Сүхбаатар
(1893—1923)

I et af de seneste udgaver har avisen *Zasgiyn Gazryn Medee* (Regeringsnyheder) en signeret artikel af historikeren Lhamsurengiyn Bat-Ochir med ovennævnte overskrift i anledning af Damdiny Suhbaatar, den mongolske revolutionsleder, som gennemførte folkets revolution i 1921.

Revolutionslederen Suhbaatar døde en alt for tidlig død den 20. februar 1923. Ifølge den gængse tradition skulle et lig lægges ud i det fri i samråd med en astrolog. Imidlertid havde det daværende parti og statslederne nogle meningsforskelle herom. Enden på det hele blev, at man valgte mellem følgende tre muligheder: (1) Enten at følge den gamle skik med udlægning af liget, (2) en almindelig begravelse eller (3) ligbrænding.

Den 22. februar 1923 vedtog Folkepartiets Centralkommission en resolution, at Suhbaatars jordiske rester skulle begraves, men først efter en udførlig obduktion for at dæmme op for mistænksomheden og rygterne, der gik blandt folk om deres leders pludselige død.

Revolutionslederens lig blev flyttet fra hans hjem mandag, 26. februar 1923. Omkring 2.000 mongolske og russiske soldater, samt almindelige borgere, havde forsamlet sig uden for hegnet, der omgav Suhbaatars ger. Suhbaatars lig blev lagt i en kiste dækket med rødt stof og pyntet med grangrene. Kisten transporteredes herefter til kirkegården på en kanonlavet.

Der var sat lykkeflag rundt om den plads på kirkegården, som - efter samråd med astrologer og sandsigere - var udvalgt til begravelsen. Senere blev pladsen kendt under navnet Altan Olgii (Den Gyldne Vugge). Kisten blev nedsænket midt på pladsen, hvorefter der afholdtes et massemøde med deltagelse af regeringen, partipamperne og de militære ledere. Der blev oplæst en nekrolog, som lovpriste Suhbaatars enestående indsats for gennemførelsen af revolutionen og hans store bedrifter for landet.

Således blev Suhbaatar begravet første gang med alle æresbevisninger.

Efter mongolsk skik kan afdødes jordiske rester aldrig flyttes fra det sted, hvor de er begravet. Men dette tabu blev brudt. Det skete måske natten efter begravelsen, eller den næste nat, hvor Suhbaatars lig blev fjernet og bragt til militærhospitalet for at bestemme årsagen til hans død uden at offentligheden fik kendskab hertil.

Den 28. februar 1923 foretog russiske og mongolske læger en obduktion af liget i overværelse af højtplacerede embedsmænd fra staten, partiet og offentlige organisationer. Det foreløbige resultat af obduktionen blev dog ikke anset for overbevisende, og det besluttedes derfor at udtage vævsprøver fra ligets indre organer, forsegle dem i specielle glas og sende dem til yderligere undersøgelser i en europæisk by. Herefter blev Suhbaatar begravet anden gang uden offentlighedens viden.

Kisten blev lagt i en 2,5 meter dyb grav, i hvis bund det ceremonielle blå silkeskærf - hadak - spredtes. En gravsten af marmor sættes på graven med inskriptionen "Her hviler afdøde Suhbaatar, øverstbefalende for den mongolske folkehær". I 31 år og tre måneder fik Suhbaatars jordiske rester lov til at hvile der.

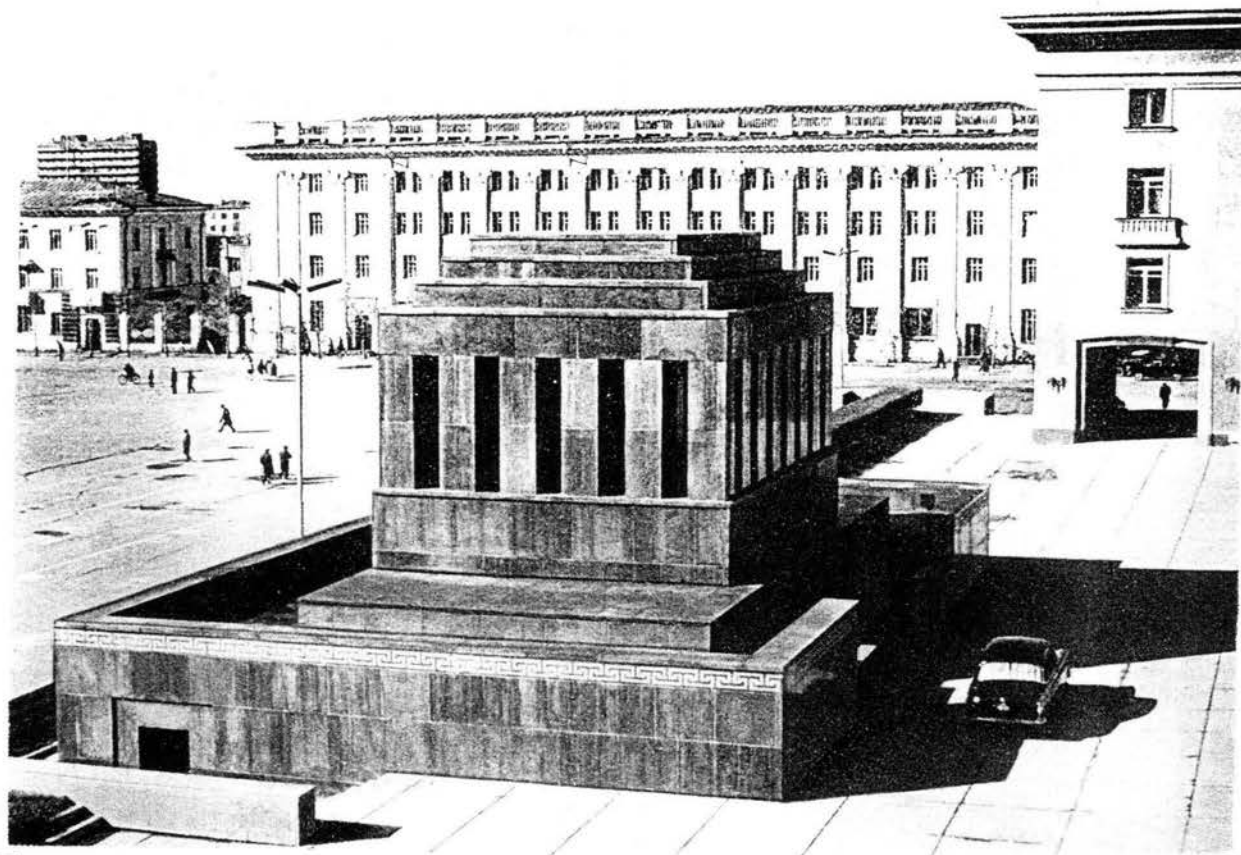
I løbet af de efterfølgende år blev der nedsat en kommission, der skulle skrive Suhbaatars biografi og organisere opførelsen af et monument til hans ære. Samtidig blev der iværksat en indsamlingskampagne til formålet. Den østrigske ingeniør Stresser var den første, der tegnede et udkast til et monument, men hans projekt blev ikke godkendt på grund af prisen. I 1929 blev et andet udkast lavet af den tilkaldte russiske kunster K. Pomerantsev, som godkendtes. Monumentet blev ikke

opført, hvor Suhbaatar lå begravet, men rejstes i 1930 på pladsen foran Statens Centralteater. I 1948 ødelagdes teatret ved en brand, og monumentet flyttedes herfra og placeres foran Officersskolen (den bygning, som nu huser forsvarsministeriet). I juni 1941 blev der lavet en marmorbuste af Suhbaatar, som blev placeret på hans grav. Omkring graven blev bygget et hegn, som står der den dag i dag.

Den 26. januar 1952 døde marskal H. Choibalsan. Partiets Centralkomite besluttede, at lade Suhbaatar og Choibalsans jordiske rester placere i et specialbygget mausoleum, der var en model til Leninmausoleet på Den røde Plads i Moskva. Hurtigt efter at mausoleet blev bygget, nedsattes en regeringskommission, hvis opgave var at overføre Suhbaatar og Choibalsans jordiske rester til dette mausoleum. Kommissionen foranledigede straks en opgravning af Suhbaatars kiste fra Altan Olgii.

Den 10. juni 1954 kl. 14.00 afholdtes en ceremoni ved genbegravelsen af Suhbaatar i det nybyggede mausoleum, som ligger foran regeringsbygningen på den centrale plads i Ulaanbaatar. Graven i Altan Olgii indeholder intet, bortset fra den indgraverede gravsten.

Suhbaatars jordiske rester blev ikke ladet i ro, men blev begravet og flyttet hele 3 gange. ☺

At miste hoved uden at tabe ansigt

af Rolf Gilberg

I sidste halvdel af 1930'erne indsamlede Henning Haslund-Christensen til Nationalmuseet i København omkring 2.500 mongolske sager på 2 rejser, som især gik til Indre Mongoli. Meget af sin tid brugte han til at indsamle prøver på folkemusik. Men han samlede også ting og sager, som fortalte om mongolernes hverdag og om deres fester. Andre redskaber fortalte om deres hyrdeliv eller om deres religion. Alle livets hjørner fik Haslund belyst med de indsamlede sager.

Haslund vidste, at han skulle lave en god udstilling om mongolerne, når han kom tilbage til Danmark. Han ville også gerne vise, hvordan menneskene så ud. Han fotograferede mange mongoler. Han overtalte desuden sin gode mongolske ven, Bimba, til at lægge hoved til, så man kunne tage en afstøbning af hans ansigt.

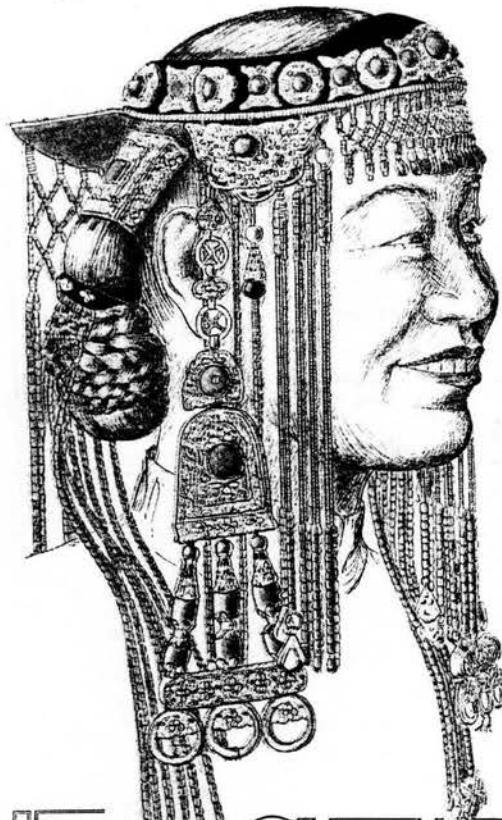
Først blev Bimbans ansigt smurt ind i fedt, helt ind til hårkanten. Han fik et par rør i næsen, så han stadig kunne trække vejret. Så blev hans ansigt dækket med gips. Han skulle dog huske at lukke både øjne og især mund, ellers brugte man for meget gips.

Det specielle ved gips er, at det bliver varmt, når det størkner. Det vidste Bimba ikke. Der gik panik i ham de 3-4 første gange, så han rev gipsen af. Panikken blev nok lidt forstærket af, at det kunne være lidt svært og uvant at trække vejret gennem et par rør af strå. Desuden blev det mørkt, når øjnene blev dækket med gips.

Denne aflåning af gipsen fik man ingen ansigtsafstøbning af, så der måtte tage mere drastiske midler i brug. 3 store mænd satte sig på Bimba, så han ikke kunne bevæge sig eller sine arme. Igen fik han klasket gips i ansigtet. Denne gang blev han forhindret i at ødelægge masken.

Da den var størknet nok, blev den listet af hans ansigt, for at gennemtørre i ro. Bimba må have været et utroligt gemytligt væsen. Man overtalte ham nemlig til at gå uden for ger'en og fortælle, at det var utroligt morsomt at få taget en ansigtsmaske. Det er det også - ikke for den det går ud over, men for dem, som står og ser på. Endnu et offer meldte sig. Man forsvandt ind i ger'en, hvorfra der snart lød megen latter.

Måske vil læseren være venlig her at standse op et øjeblik og huske på, at der ingen vinduer er i en ger, og lyde ikke standses af filtvejge. Et godt råd til alle som rejser til Mongoliet og bor i ger: Husk på at alt, hvad der siges og gøres inde i en ger, kan høres af folk udenfor.

Dengang i 1930'erne var det tiden før, radio og fjernsyn havde fundet deres vej ud i græslandet. Man havde altså kun det morskab og den underholdning, man selv lavede. Flere mongoler blev nysgerrige efter at se, hvad der var årsag til den store morskab i ger'en.

De ville ind i teltet, men fik ikke lov. Hver, som ville ind, måtte love at lade sit ansigt kopiere. Den, der sagde ja, danner efterhånden en kø foran teltet. Én efter én blev de sluppet ind for først at gennemgå grulighederne ved at lægge ansigt til en gipsafstøbning, dernæst for at le sig en mavepine til ved at more sig over den næste, som blev lige så forbavset, som de andre var blevet ved at få gips i ansigtet.

På den måde kom Haslund hjem til Danmark med omkring 15 forme med afstøbninger af mongolske ansigter.

I 1942 var Haslund igang på Nationalmuseet i København med at opstille sin mongolsamling. Den indeholdt en hel del kvindesmykker. De var meget anderledes end smykker båret af danske kvinder. Det var derfor nødvendigt at sætte disse mongolske smykker på rigtige hoveder, så man ordentlig kunne se, hvordan de tog sig ud.

Man var i tvivl om, hvem der kunne fremstille mongolske mannequinfigurer. Et andet sted i museet arbejdede en billedhugger, Bodil Hornemann, med at fremstille en model i ler af byen Hama i Syrien. Hun havde selv 1931-1938 deltaget i udgravning af Hama. Da hun blev spurgt, sagde hun, at hun ikke før havde lavet mongolske hoveder, men hun var villig til at prøve at lave en. Den kunne man så tage stilling til, og derefter bestemme om hun skulle lave flere.

Haslund havde hjembragt negative former af mongolske ansigter. Der blev fremstillet positive aftryk af ansigterne. Med dem og fotografier som forlæg modellerede Bodil Hornemann et nyt hoved i ler.

Hun startede med en træplade med en kort stang sat fast midt på. Omkring stangen blev der klasket større og mindre lerklumper, så det efterhånden kom til at ligne et hoved. Derefter lagde hun ler på eller skræbede ler af indtil det lignede forlæggene. Man havde valgt at hun skulle begynde med at lave et hoved af Bimba.

Netop da hun var færdig, fik Nationalmuseet besøg fra Mongoliet. Det var en af Bimbass mongolske venner. Da han så Hornemanns lerhoved, røg det straks ud af ham:

"Jamen, det er jo Bimba!"

Der var ikke mere diskussion om, hvem der skulle lave resten af figurerne. Bodil arbejdede videre.

Når et hoved var modelleret i ler, blev det overdraget til en stukatør, som støbte det ind i en gipsform bestående af 2 halvdele. Leret blev så fjernet. Man støbte

fra gipsformen et positiv. Med det som udgangspunkt blev den egentlige støbeform lavet. For at undgå at ødelægge øre, næse og andre fremragende træk i ansigtet lavede man indvendige små forme, som holdtes sammen af 2 større kapsler for og bag.

Når et hoved var færdigstøbt fik Bodil det til efterbehandling, så alle støbekanter kunne blive slebet bort. I begyndelsen var det en tegner på museet som malede hovederne. Midt i arbejdet rejste tegneren til USA og giftede sig. Bodil overtog så arbejdet med at male hovederne.

På den måde fik Etnografisk Samling en uerstattelig samling af mannequinfigurer med rigtige mongolske ansigter. De er alle kopier af virkelige mennesker, som levede i 1930'erne.

Foråret 1994 fejrede Bodil Hornemann sin 100-års fødselsdag. I 1996 ville Haslund have kunnet fejre sin 100-års dag, hvis ikke sygdom havde taget hans liv 1948 i Kabul, Afghanistan, hvor han ligger begravet.

Vejledt af Haslund og af fotografier opstillede Hornemann figurer med de mongolhoveder, hun havde lavet. Der gik megen energi og tid med at skabe de rigtige livagtige stillinger og give figurerne sjæl.

Der var kun taget ansigtsafstøbninger i Mongoliet. Det viste sig, at der også blev brug for afstøbninger af hænder. Museets personale leverede forlæg til afstøbninger af hænder. Bimbass hånd skulle holde en jadering, som han bruger til at spænde buen med. Det var kun Bodils tommelfinger, som passede til den pågældende ring. Derfor bærer Bimba kopier af hendes hænder. Det gør haikh-lamaen også. Til gengæld lagde Haslund selv hænder til politilamaen. Desværre er det ikke nedskrevet, hvem der ellers har givet en hånd med.

Til Bredeudstillingen "Buddhas Vej" i 1970 kopierede man 2-3 af mandshovederne, således at der kunne opstilles et par rækker skallede munke i en bedehal.

Ved hjælp af mongolfigurer med autentiske ansigter og kroppenes bevægelige led, opstillede Haslund og Hornemann i begyndelsen af 1940'erne en meget livagtigt udstilling, som desværre ikke eksisterer mere. Dog har de fleste figurer overlevet Nationalmuseets ombygning, og de findes nu i den ligeså livagtige halvpermanente temaudstilling om "Mongolerne - steppens nomader". Den bliver taget fra hinanden i slutningen af 1995 for at blive sendt på magasin. Ja, vel er det synd, men sådan har museet valgt at planlægge. Så vil du se sagerne igen, så er der tid frem til efteråret 1995. Derefter bliver det temmelig vanskelig at se de mongolske samlinger.

Levestandard og fattigdom i Mongoliet

af Ole Odgaard

Ole Odgaard er cand.scient.soc et lic.phil. Han er ansat på den danske ambassade i Kina til at administrere dansk bistand til Mongoliet. Denne artikel udtrykker udelukkende Ole Odgaards egne, private synspunkter.

Mongoliet havde frem til 1990 gratis uddannelse, lægehjælp, barsel, pension og andre velfærdsydelser. Langt størstedelen af befolkningen oplevede en langsom men konstant stigende levestandard, og de socialt dårligt stillede nød godt af et dyrt, men velfungerende sikkerhedsnet. Landets egen produktion var dog hverken stor eller effektiv nok til selv at finansiere hverken levestandardsforbedringer eller social sikkerhed. Det blev finansieret af det tidligere Sovjetunionen. Mongoliet var afhængig af Sovjetunionens subsidiering af hele 30% af bruttonationalproduktet. Til gengæld fik Sovjetunionens talrige hær direkte kontrol over Mongoliet og landets vigtige grænse til nabostormagten Kina. Den både sovjetiske og mongolske 'glasnost' vendte op og ned på det hele. Mongoliet har siden 1990 fået systemskiftet og de manglende subsidier fra Sovjetunionen at mærke. Dagligdagen er blevet betydeligt sværere - velfærdsydelser reduceres mærkbart og fattigdom er i dag et hverdagsfænomen. De nyeste rapporter fortæller, at hver 4. mongol i dag lever under den officielle fattigdomsgrænse.

Jambyn bor i *Partixan sum* udenfor Ulaanbaatar. Hun er eneforsørger for 5 børn, alle under 7 år. Hendes mand blev for nylig dræbt ved en ulykke. Hun får en offentlig ydelse for tabet af sin mand, men den sociale ydelse er ikke fulgt med de sidste 3 års inflation på 1050%, hvorfor hun selv søger arbejde. Men arbejdsløsheden er stærkt stigende - det kræver indflydelsesrige venner at få et arbejde. Jambyn har ikke tilstrækkeligt gode kontakter - og hvis hun havde, ville hun vanskeligt kunne arbejde, idet børnehaven er lukket på grund af offentlige nedskæringer. Et af Jambyn's børn er nu begyndt at tigge for at skaffe penge. Børnene er ofte syge, da familien bor i et uisoleret træhus. Huset er efter mongolske forhold godt - der er to soveværelser, køkken og et 'badeværelse'. Men varmen er et problem i vinterhalvåret, kul er efterhånden alt for dyrt. Familien har hidtil klaret sig ved at brænde husdyrgødning fra de 6 får, familien købte for privatiseringskuponerne. Men de 4 får er spist for at Jambyn og hendes børn ikke skulle sulte, og Jambyn's slægtninge bor enten for langt væk eller har selv svært ved at komme igennem

dagligdagen. I starten gav de en gang imellem et halvt får til Jambyn, men det har de ikke mulighed for mere. Jambyn og hendes 5 børn vil i fremtiden få endnu sværere ved at skaffe mad, brændsel og penge.

Familien er én blandt de i dag over 100.000 fattige hushold. Mange mongoler blev i de første reformår støttet af venner og familie, som eks.vis leverede et halvt får til de mest trængende familiemedlemmer til at klare vinteren. Men det er mange af den tidligere 'middelklasse' ikke mere i stand til. De konsumerer selv dyrene, sælger dem til de mere velstående familier, eller beholder dem som familiens eget, sidste sikkerhedsnet mod selv at havne i en situation som Jambyn's. Denne nye situation blev for alvor synlig i 1993. Selvom Mongoliets økonomiske nedtur i 1993 forventes at blive mindre i forhold til de tidligere år, er antallet af fattige vokset kraftigt. Arbejdsløsheden er stigende, og dyrene erhvervet via privatiseringskuponerne og hjælpen fra slægtninge er ved at være opbrugt. Antallet af fattige er steget med over 60% i løbet af de første 9 måneder af 1993 - fattigdomsudviklingen er altså ikke ved at være toppet. Antallet forventes tværtimod at stige også i løbet af 1994. Men hvem er det, som rammes af fattigdom - og hvorfor?

Fattigdom i byerne

I modsætning til andre 'U-lande' findes den mongolske fattigdom især i byerne. Det skyldes selvfølgelig den 'moderne' sektors krise - den totale afhængighed af det tidligere Sovjetunionens subsidier til denne sektor og en meget ineffektiv udviklet industri. Byernes industri og serviceerhverv rammes derfor hårdest. Reallønnen er halveret på kun 1,5 år. Arbejdsløsheden er eskaleret og bybilledet præges i disse år af den stigende alkoholisme.

Nogle marginaliserede grupper må forventes kun at være midlertidigt ramt af fattigdom. En del må formodes at kunne drage fordel af de positive vækstrater, som i sidste halvdel af 1990'erne vil gavne Mongoliets økonomi. Der er således tale om dels midlertidige fattige, som er ramt af arbejdsløshed og lignende som følge af lavkonjunkturen - og dels strukturelt fattige, som er karakteriseret ved at have mange børn (før var der økonomisk belønning til familier med mange børn - denne pension falder nu bort), folk afhængige af overførselsindkomster og ældre arbejdsløse uden særlige kvalifikationer og så videre.

6 grupper er identificeret som værende specielt sårbare i byerne: forældreløse eller efterladte børn, handi-

cappede, pensionister, enlige mødre, familier med mange børn og arbejdsløse.

Arbejdsløshed

Den reelle arbejdsløshed i byerne vurderes af ILO og UNDP til over 100.000 mennesker, det vil sige ca. 20% af den urbane arbejdsstyrke. I 1994 skal de privatiserede og stadig statsejede virksomheder effektiviseres, hvilket medfører, at den overflødige/ikke-nødvendige arbejdsstyrke fyres. Da der i mange år har været en 'skjult' arbejdsløshed, det vil sige to personer udfører en persons arbejde, kan den reelle arbejdsløshed stige til måske 50% af arbejdsstyrken. Arbejdsløse får løn i 3 måneder, hvorefter de modtager en mindre understøttelse i kun 2 måneder. Derefter er forsørgelsespligten overladt til deres familier. 1994 og 1995 bliver meget hårde år for bybefolkningen. En stor del af de arbejdsløse har ikke udsigt til at komme i et ansættelsesforhold mere.

Men nogle 'arbejdsløse' er - ikke overraskende - de mest velhavende i Mongoliet. Ovennævnte vurderinger har ikke kunnet se bort fra dem, som frivilligt er blevet fyret for at kunne hellige sig de mest lukrative aktiviteter - nemlig 'sortbørshandel', videresalg af mangelvarer, udnyttelse af deres gode forbindelser fra deres tidligere høje positioner i ministerier, banker og andre. En såkaldt paralleløkonomi har udviklet sig i Ulaanbaatar, hvor USA-dollars og vestlige forbrugsgoder cirkulerer hastigt og givtigt for et tilsyneladende stort antal Mercedes-ejere! Kategorien af arbejdsløse dækker således over mangfoldige skæbner.

Pensionister

Der er ca. 300.000 pensionister i Mongoliet. Det store antal pensionister skyldes ikke alene en lav pensionsalder, men også at en mor med 4 børn og lignende har været berettiget til pension. 15% af pensionisterne vurderes til at leve under fattigdomsgrænsen. De resterende 85% støttes af deres familie, idet størrelsen af pensionerne er blevet helt udhulet af inflationen. De offentlige kasser vil i mange år fremover være så kriseramte, at der ikke er udsigt til bedre pensioner. Det diskuteres i disse år, hvordan pensionssystemet skal laves om, så den samlede pensionsudbetaling reduceres.

Enlige mødre

De grove statistikker meddeler, at der er ca. 29.000 familier med enlige mødre, det vil sige 6-7% af alle familier. Disse familier har ca. 50.000 børn, heraf 16.000 børn i Ulaanbaatar, vurderer Arbejdsministeriet. UNDP vurderer, at 87% af alle enlige forældre-familier lever under den officielle fattigdomsgrænse. En indkomst er i dag ikke nok til at forsørge selv en lille familie. Husle-

jen og andre faste udgifter blev i juni 1992 4-doblet, reallønnen er faldet til ca. entrediedel på tre år og mange vuggestuer lukkes som følge af offentlige besparelser. En egentlig problemcirkel er skabt, som vanskeliggør bare opretholdelse af job, med mindre der er familie i nærheden til at passe børnene. Enlige mødre er som regel de første, som fyres fra de kriseramte arbejdspladser. Ulaanbaatar's brandvæsen har i de senere år forklaret det stigende antal brande med, at mindre børn bogstaveligt talt låses inde og dermed er alene, når moderen skal på arbejde!

Forældrelose og gadebørn

Forældrelose og gadebørn er et stigende problem. Den tidligere Sammenslutning af Ungpionerer - nu 'National Children's Centre' - oplyser, at der er ca. 10.000 forældrelose i Mongoliet. Dette store tal har øjensynligt inkluderet også voksne, størstedelen er dog børn og unge. Børnehjemmene rammes af faldende budgetter, og da ca. 80% af de forældrelose børn i Ulaanbaatar kommer fra landområderne, har de ikke andre slægtninge i nærheden til at hjælpe dem.

Det stigende antal gadebørn kom for alvor i offentlighedens søgelys, da BBC og Mongoliets nationale TV-station i starten af 1993 bragte en udsendelse herom. De mongolske myndigheder regner med, at der nu er ca. 3.000 gadebørn. Størstedelen er både fejl- og underernærede og er nødt til at overleve ved tyveri. Gadebørnene i Ulaanbaatar bruger blandt andet hovedbanegården som samlingssted. Et center for gadebørn er blevet oprettet til at tage vare på børnene og dermed dæmpe deres andel af den eskalerende kriminalitet. 80% af centrets børn har stedforældre, og halvdelen af disse

børn har været udsat for seksuelle overgreb. 80% af centrets børn er ramt af for eksempel nyresygdomme, døvhed og flere piger har kønssygdomme. Nogle gadebørn (især piger) ernærer sig reelt ved børneprostitution.

Mens nogle børnehjem fungerer under de mest kummerlige forhold, som ikke lader de gængse forestillinger om rumænske børnehjem noget efter, er enkelte børnehjem utroligt velfungerende. Under et besøg på et børnehjem i september 1993 kunne det konstateres, at hjemmet rådede over egen grøntsagsproduktion, de bedste skolefaciliteter, stereoanlæg og vestligt importeret musikudstyr og lignende til børnenes fritidsaktiviteter. Forstanderen viste sig at være tidligere topembedsmand, og flere fotos på væggen viste ham sammen med ministre, ambassadører og landets præsident. Børnehjemmets bevillinger over finansloven samt frivillige bidrag fra udenlandske organisationer sikrede børnehjemmet en vestlig standard - i skarp kontrast til det nærliggende børnehjem, hvor nyankomne småbørns styrke testes ved ikke at give det mad og anden pleje i 4-7 timer, for at se om det overlever. Gør det det, ofres de sparsomme og utilstrækkelige ressourcer på at pleje barnet.

Handicappede

De handicappede (heraf 25-30.000 børn) var førhen en forholdsvis velorganiseret gruppe. De er dog helt afhængige af offentlige midler til drift af forskellige handicaporganisationer, eksempelvis den mongolske døve- og blindeorganisation, samt til indkøb af behandlingsudstyr og personligt udstyr (høreapparater med videre). De handicappede bliver nu i stigende grad marginaliseret på grund af færre ressourcer til behandling. 22% af alle elever har forladt folkeskolen i løbet af et par år - entrediedel af dem er handicappede. Det vil på længere sigt forværre de handicappedes stilling i samfundet.

Velfærdssystemet

De socialt svage grupper i Mongoliet går således en hård tid i møde. Som eksemplet med Jambyn's familie viser, er tilværelsen i byerne nu meget uvis. Velfærdssystemet eroderes, arbejdsløsheden stiger, børnehaver lukkes, tomme hylder i butikkerne - hvis man ellers har råd til at købe varene, energiforsyningen rammes i stigende grad af længerevarende afbrydelser på grund af manglende reservedele og kulforsyning til de centrale kraftvarmeverker og så videre. Summa-summarum, store dele af befolkningen migrerer ud af byerne og tilbage til landområderne. På kun ét år (1992) steg antallet af nomader med hele 25%, idet en stor del af byfamilierne søgte naturaløkonomiens sikkerhed. De købte husdyr for deres privatiseringsaktier og lever med og af de måske 80 husdyr - på samme måde som deres forfædre nogle generationer tidligere. Nogle af disse nytillkomne nomader har reelt opnået en mere sikker tilværelse. Andre mangler stabile familierelationer og er overladt til deres egne omstillingsevner. Det har resulteret i en markant overgræsning af store græsningsarealer omkring storbyerne, med begyndende miljødegradering til følge.

Størstedelen af den kriseramte befolkning har dog valgt stadig at blive i byerne, hvor deres netværk og erfaringsgrundlag øjensynligt er størst. Fattigdommen er derfor stadig koncentreret i storbyerne - omend de nye tider også kan spores i en stigende regional ulighed og øget fattigdom i landdistrikterne.

Fattigdom i landområderne

Størstedelen af landbefolkningen er nomader. De er, som altid, direkte afhængig af naturens luner - forårs-snestormene, de pludselige temperaturfald og så videre. Under det kollektive system ydede staten støtte i tilfælde af naturkatastrofer. Eksempelvis nødforsyning af foder, men det er nu ophørt. Nomader rammes også af fattigdom som følge af overgræsning og begyndende miljøproblemer, og distributionssystemets sammenbrud. I landdistrikternes småbyer findes mange offentligt ansatte, som nu rammes af den manglende udbetaling af lønninger og velfærdssystemets generelle krise. En lille, omend stadig stigende del, af de offentligt ansatte rammes nu af fattigdom.

Naturkatastrofer

Fra marts til maj 1993 blev 3 vestlige *aimags* (provinser) ramt af de kraftigste forårssnestorme i over 50 år. Naturkatastrofen berørte 100.000 mennesker, heraf 23.000 alvorligt. Snestormene umuliggjorde den forårsgræsning, som dyrene er helt afhængige af. Den nylige privatisering af dyrene gjorde ikke situationen bedre.

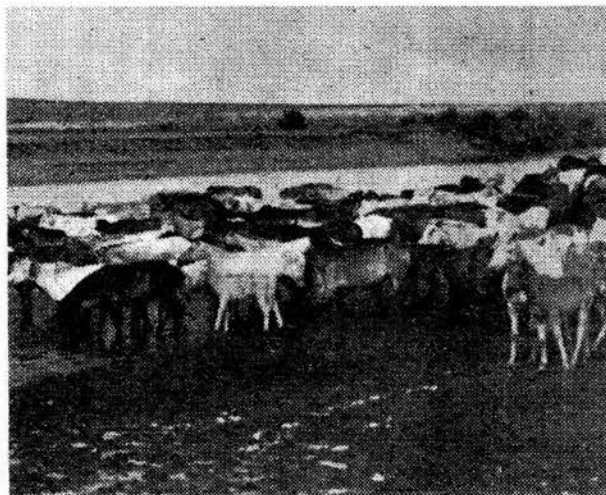
Et stort antal nomader manglede penge og købte for lidt foder inden vinteren satte ind - nogle nomader havde endvidere ikke erfaring i, hvor meget foder der skulle indkøbes. Resultatet var, at mindst 850.000 ud af de 3 *aimag*'er 1,5 millioner husdyr døde. Mange familier blev altså ramt af fattigdom som følge af denne og andre naturkatastrofer. Der er ikke eksakte informationer om, hvor mange fattige snestormene har skabt - men enkelte rapporter oplyser, at mange tusinde familier nu er uden husdyr og ernærer sig som løsarbejdere og ved andres godgørelse.

Transportsystemet

De mere fjernliggende landområder rammes af transportsystemets sammenbrud. Benzinmanglen, den manglende vedligeholdelse af veje og det kollektive distributionsnets sammenbrud har især ramt de fjernliggende områders økonomi. Privat handel er spiret frem og har i stigende grad overtaget de engang kollektive distributionsaktiviteter. Men de private handlende når ikke de fjernliggende områder, idet den nu dyrere benzin og mangel på reservedele medfører, at det hverken er profitabelt eller muligt. Grænsehandlen til Kina og især Rusland har dog medført, at enkelte yderområder klarer sig fint - måske bedre end før. Mongoliet er verdens 18. største land, men råder over mindre end 200.000 kilometer vej, især grusveje. Store dele af Mongoliet dækkes dermed ikke af den private distributionsnet, og disse områder rammes hårdt af varemangel og ringe afsætningsmuligheder for forarbejdede husdyrprodukter.

Fodermangel og overgræsning

Nogle landområder er på grund af fodermangel og overgræsning tvunget til at reducere husdyrbestanden. Nationalt set kan Mongoliets græsningsressourcer kun bære en 10% 's forøgelse af husdyrbestanden. Nogle *aimag*'er er endda nødt til at reducere husdyrbestanden med 50-60% for at undgå en varig beskadigelse af miljøgrundlaget. Denne drastiske omstillingsproces bliver aktuel i og med, at den kollektive og statslige foderforsyning til ressourceknappe områder er ophørt. Under kollektivsystemet blev en i visse områder for stor dyreflok holdt 'kunstigt' i live ved hjælp af en uhyggelig dyr transport af foder, der i mange tilfælde blev transporteret flere hundrede kilometer. Der er bestemt fornuft i at stoppe denne omkostningstunge og miljødegraderende subsidiering, men det burde foregå med samtidig støtte til de berørte familier til at udvikle en ny og mere bæredygtig levevej. Det skete desværre ikke. Nu sker omstruktureringen ved, at de erfarne nomader selv flytter dyreflokkene til de mere bæredygtige græsningsområder (i løbet af kun 1993 blev 255.000 husdyr flyttet til andre *ai-*

mag'er) - og ved at de dyr, som der er 'for mange' af, dør af fodermangel under klimatiske sæsonsvingninger med videre. Denne naturlige regulering, de alvorlige forårssnestorme i 1993 og nomadernes manglende erfaring i individuel drift har alt-i-alt medført, at det samlede antal husdyr nu falder. I 1993 blev husdyrbestanden reduceret med over en halv million til godt 25 millioner.

Privatisering

En uregelmæssig privatisering har ramt mindre dele af landbefolkningen. Da de kollektivt ejede dyreflokke blev privatiseret, blev antallet af husdyr fordelt forholdsvist ligeligt imellem de hidtidige ansatte. Men der foregik ikke en ligelig fordeling imellem de hidtidige kollektiver, hvorfor ansatte i ét kollektiv måske fik dobbelt så mange dyr som dem fra nabokollektivet. Nogle af de forfordelte med ringe erfaring i indkøb af foder, marketing og generel husdyrpleje har været nødt til at sælge en stor del af de relativt få dyr. De ender som marginaliserede løsarbejdere.

Desuden klager flere enlige mødre med mange børn over, at de ikke fik det antal husdyr, de ifølge privatiseringsloven var berettiget til. Sådanne uregelmæssigheder har i et ukendt antal tilfælde forværret de dårligt stillede levestandard, så de reelt lever i fattigdom.

Manglende betaling

Den manglende betaling ved køb af landbrugsprodukter har berørt en stor del af nomaderne og de offentligt ansatte. De før subsidierede mejerier har for eksempel ikke mere penge til at betale for den mælk, som nomaderne og gårdene leverer. Kornmøllerne mangler penge til at opkøbe korn, og landmændene leverer deres korn mod at få betaling indenfor en måned.

Men gælden indfris sjældent, og et ikke ubetydeligt antal landmænd er derfor gået konkurs. Det samme er sket for mange gårdejere, som har solgt mælk eller kvæg. Ejerne og de ansatte på bedrifterne rammes hårdest - de er helt afhængige af at sælge størstedelen af produkterne på markedet, nomaderne kan lettere klare sig ved at basere sig på den traditionelle subsistensøkonomi. Mange gældsramte landmænd håber at kunne overleve ved at låne penge, indtil opkøbselskaberne, mejerierne og kornmøllerne indfrier deres kreditter. Flere rapporter nævner, at det har resulteret i udbredt gældsætning til private pengeudlånere, som kræver 70%-80% i rente om måneden. I løbet af 1994 og 1995 vil størstedelen af låntagerne blive erklæret konkurs.

Energikrise

Energikrisen har medført, at den lokale forarbejdningsindustri er gået konkurs eller har måttet indstille produktionen. Det har især ramt de små virksomheder på *bak-niveau* (små bosættelser) og *sum-niveau* (kommuner), som ikke får elektricitet via et centralt el-net, men fra egne dieselgeneratorer. Mangel på udenlandsk valuta har skabt en meget uregelmæssig forsyning af diesel fra Rusland. Nogle *sum*-centre har været uden elektricitet i over et år.

Offentlig ansatte

De stærkt faldende statsrevenue har medført, at en stor del af de offentligt ansatte ikke har modtaget deres løn. Især sundheds- og uddannelsesvæsenet er ramt af offentlige nedskæringer og manglende lønudbetaling til de ansatte. På få år er de enkelte lokalregeringer gjort ansvarlige for at skaffe finansieringen til den sociale sektor. Men *aimag*- og *sum*-regeringerne har ingen erfaring i hverken administration eller lokalskatter. Resultatet er, at mange offentligt ansatte ikke har modtaget løn i flere måneder, i enkelte tilfælde i over et år. En del af de ansatte forlader derfor deres job. I sommeren 1993 var der 21% færre læger på *sum*-hospitalerne end minimumstandarden foreskrev. 130 af 679 mellemskoler var blevet lukket. I løbet 1992-1993 havde 1.270 lærere forladt deres job for at finde mere indbringende job i den private sektor. I alt var der mangel på 3.380 lærere - hver 6. lærer havde forladt sin stilling. Hver 4. elev havde forladt skolen for at passe de nu private husdyr og fordi der nu skal betales for mellemskoleuddannelse. En stor del af de tilbageblevne lærere og doktorer (som heldigvis er flertallet) har i dag meget ringe leveforhold og en del af dem er i dag at finde blandt de fattige. Det er dog svært at bestemme netop denne gruppes leveforhold, da de har en relativ høj uddannelse og adgang til informati

oner, hvilket gør, at de let kan udvikle ikke-registrerede, alternative indkomster.

Men de forringede sociale ydelser kan på længere sigt cementere de socialt dårligt stillede position. Næsten halvdelen af befolkningen er under 20 år. 40.000-60.000 unge forlader hvert år skolen. De har ringe job-erfaring og et svagere netværk end deres ældre, mere velkonsoliderede kolleger. 2/3 af disse unge går derfor ud i arbejdsløshed (byerne) eller bliver ikke i stand til at udvikle indbringende forarbejdning af husdyrprodukter (landet). Sundhedssystemets forringelse ser også ud til at ramme specielt de familier, hvor forældrene ikke kan betale for børnene. Det kan få alvorlige konsekvenser for de svagest stillede chancer til at komme ud af fattigdomscirklen.

Velfærdssystemets sammembrud

Velfærdssystemets sammenbrud har også ramt landbefolkningen på andre måder. Under kollektivsystemet var nomaderne til gengæld for tvangslevering af kvæg sikret betydelige offentlige ydelser i form af minimumsindkomst, pension, feriegodtgørelse, transport af filltelte og ejendele ved de 5-10 årlige flytninger og så videre. Disse ydelser er nu bortfaldet, selv om skat/tvangslevering af kvæg stadig opretholdes for at forsyne bybefolkningen med blot en del af de før leverede fødevarer. De manglende velfærdsydelser rammer især de nomadefamilier som ikke har en stor arbejdsstyrke i forhold til antallet af småbørn, ældre, handicappede og børn under uddannelse. En del af disse familier har samtidig utilstrækkelige uformelle relationer til de lokale embedsmænd og er nødt til at låne af de rigere klaner. En social marginalisering finder sted - især i de fattigere, mere fjernliggende områder, og kvinderne ser ud til at blive ramt hårdest.

Der er foreløbigt meget få oplysninger om den stigende polarisering mellem nomadeklanerne og mellem regionerne - men det står klart, at fattigdommen nu vinder indpas i landområderne. Det har medført, at mange nomader og hidtil kollektivt ansatte nu migrerer ind til storbyerne. Den hidtidige vækst i antallet af nomader på hele 25% på kun ét år er nu vendt, og en stort antal mennesker har måttet sælge eller konsumere deres husdyr for at klare sig igennem krisen. Fattigdommen viste først sit ansigt i byerne, men har nu for alvor manifesteret sig i også landdistrikterne.

Bekæmpelse af fattigdom

Kun en mindre gruppe har indtil videre fået en bedre levestandard, hvorimod mindst 1/4 af befolkningen er havnet i fattigdom. Den mongolske regering har kun 1 US dollar pr. fattig indbygger til rådighed til socialt

hjelpearbejde. Det er selvfølgelig helt utilstrækkeligt til afhjælpe fattigdomsudviklingen på kort sigt. Regeringen er generelt nødt til at optimere anvendelsen af de knappe ressourcer på alle områder - samtidig med at den er nødt til at prioritere, hvilke områder der skal skæres ned henholdsvis mindre hårdt og meget hårdt indenfor sundhed, uddannelse, pensionsordninger osv. Der er i dag intet valg - kun økonomisk tvang.

Den mongolske regering er nu nødt til at følge et sammenhængende genoprejsningsprogram for at redde, hvad reddes kan. Fattigdomsproblemet må tackles ved støtte til indkomstgenererende aktiviteter (hvortil der skal ydes mindre lån), støtte til små, lokale forarbejdningsevirkomheder, støtte til faglig uddannelse, styrkelse af arbejdsmarkedsinstitutioner, restrukturerings af et mindre omkostningstungt socialt sikkerhedssystem, og restrukturerings af sundheds- og uddannelsesinstitutionerne. Det vil på længere sigt kræve, at transport- og kommunikationssystemet udvikles, at energisektoren udvikles, og at de statslige institutioner kapacitetsudvikles.

Det er de fleste mongolske interessegrupper og regeringen samt de udenlandske donorer alle enige om. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan det gøres mere effektivt og med færre ressourcer. Mongoliet har ikke noget valg - der er simpelt hen ikke penge til at fortsætte statens rundhåndede udbetalinger. Men hvem skal berøres først og hårdest af nedskæringerne, og hvordan kan der på langt sigt opnås den bedste udvikling ved at spænde livremmen ind på kort og mellemlangt sigt?

Mange hellige køer er allerede slagtet - og flere venter. Problemet er, at ingen har fuldt overblik over landets situation og udviklingsmuligheder, og de magtfulde og indflydelsesrige interessegrupper dominerer beslutningsprocessen, hvilket ofte blokerer for de 'rationelle' og mest optimale løsninger.

Selv om det vil lykkes den mongolske regering at få gennemført en 'sund' og 'fornuftig' økonomisk politik - også set med de fattiges øjne - kan landet ikke løse det opståede fattigdomsproblem uden hjælp udefra. Hvis fattigdommen skal bekæmpes i løbet af 15 år, kræver det øget udenlandsk bistand over de næste 10 år. Japan, USA, Tyskland og Danmark er i nævnte rækkefølge de største bilaterale donorer til Mongoliet. Asian Development Bank, Den Internationale Valutafond, Verdensbanken, UNDP er de 4 multilaterale sværvægttere. Selv om disse landes og organisationers bistand øges, vil det ikke automatisk afhjælpe Mongoliets fattigdomsproblemer. Bistanden skal nøje koordineres og optimeres for at trække i samme retning - det er ikke altid let, da hverken den mongolske regering eller de forskellige bistandsydere er enige om de præcise mål og midler.

©

Mejeribruget i Mongoliet kan udvikles

af Else Damsgaard

Artiklen har været bragt i *Mælkeritidende* 3. december 1993, 106(24):606-608. Den bringes her i GER efter tilladelse fra forfatteren Else Damsgaard, *Mælkeritidende*. ©

Fire kvindelige mejeriingeniører fra Mongoliet har i dete efterår været på kursus på *Dalum Tekniske Skole* for at lære om en generel bedre udnyttelse af mælk. I den forbindelse fik *Mælkeritidende* lejlighed til at interviewe dem om mejeribruget i Mongoliet.

Tsetsehen Sanjimyatav, 30 år, og Tungelagsaikhan Cimiddodoj, 28 år, er begge anset som produktionsingeniører på mejeriet Suu Company. Giimae Hashbatiin, 34 år, og Tsetsgee Sarodiin, 33 år, er forskere på Food Research Institute, Milk and Dairy Department. Alle fire er uddannet i det tidligere Sovjetunionen.

Baggrunden for deres fire måneders kursus på Dalum, som er finansieret af DANIDA, ligger tilbage til 1986, hvor Hofmarskal Søren Haslund-Christensen og Kronprins Frederik var på ekspedition til Mongoliet.

Formålet med kurset har efter kursisternes eget ønske været at øge kendskabet til blandt andet moderne mejeriteknologi, kvalitetskontrol, fremstilling af iscreme og mælkepulver samt brug af skummetmælk, valle og kærnemælk i levnedsmidler. Flere af emnerne er yderst aktuelle set i sammenhæng med, at der er enorme uudnyttede råvare-ressourcer inden for det mongolske mejeribrug, blandt andet i form af skummetmælk, kærnemælk og valle.

To adskilte produktionssystemer

Den årlige mælkeproduktion i Mongoliet ligger omkring 310 millioner kg, som stammer fra et dyrehold på ca. 26 millioner dyr - ikke blot køer, men også får, geder, yakokser, kameler og heste. Faktisk er Mongoliet det eneste sted i verden, hvor man malker fem forskellige dyrearter! I hjemmene på landet anvender man alle disse typer mælk i den traditionelle mælkeforarbejdning, mens man industrielt kun udnytter mælk fra køer og yakokser.

I Mongoliet har man tradition for gamle afgræsningssystemer, og 85% af mælkeproduktionen (273 millioner kg) stammer fra fritgående kreaturer på græssteperne. Denne mælk er nærmest umulig at få indsamlet og effektivt udnyttet på mejeriet, så enten anvender landbefolkningen den selv, eller også bliver den transporteret på heste til det lokale *aimag*-center, hvor den primært anvendes i smørproduktionen. Desuden produceres der kasein, brød og drikkevarer på *aimag*-cen-

tere. Der er et *aimag*-center i 14 af landets 18 regioner.

Mælken fra de nomadiske hjerde er yderst sæsonpræget med maksimum i den korte sommerperiode fra juni til september. Sneen kommer allerede i oktober og smelter ikke før til maj!

Kun 15% af mælkeproduktionen går til bybefolkningen, som ellers udgør over halvdelen af landets indbyggere. Denne produktion sker på mindre kvægbrug samt intensive, mekaniserede brug udstyret med enkelte mejerimaskiner. Det er statsbrug og kooperativer med 200-1.200 kvæg, beliggende i nærheden af de større byer.

Ét stort mejeri

I hovedstaden Ulaanbaatar ligger landets eneste produktionsmejeri "Suu Company". Det er bygget med assistance fra det tidligere Sovjetunionen og har produceret siden 1985. Et spraytørringsanlæg fra Niro med en kapacitet på 150 kg pulver pr. time blev installeret i 1989. I dag er der 700 ansatte (til sammenligning er der omkring 40 ansatte på et *aimag*-center).

I sommersæsonen modtager mejeriet ca. 200.000 kg mælk om dagen, mens niveauet falder til 55.000 kg om vinteren. Mejeriets fem afdelinger er: Konsummælk, iscreme, mælkepulver, friskost og emballage.

Vedrørende mælkeprisen, fortæller mongolerne, at den er fri - men ikke mere end der alligevel eksisterer "tilnærmede priser".

Et hav af muligheder

Mælk er den traditionelle, primære ernæringsressource i Mongoliet. I sommermånederne er mælkeproduktionen langt større end efterspørgslen. Om vinteren er det modsat. Da kan mælkeleverancerne slet ikke dække behovet.

Om sommeren produceres der et varierende sortiment af mejeriprodukter på Suu Company, for eksempel: mælk, yoghurt, creme fraiche, smør, iscreme, UTH mælk, mælkepulver med mere.

Hyrderne anvender i deres mælkeforarbejdning mælk fra alle de malkede dyrearter. Blandt traditionelle produkter kan nævnes mange forskellige slags friskost, som laves i eksempelvis bløde eller meget syrlige varianter. De laver også nogle faste friskoste, som af holdbarhedsmæssige årsager soltørres på hustagene om sommeren. Senere spises de så med yoghurt eller frisk syret mælk. "Uurum" er et høj-fedtholdigt flødeprodukt. "Eezgii" er frisk-ost kogt med valle.

Som et resultat af Kronprins Frederik og Hofmarskal Søren Haslund-Christensens ekspedition til Mongoliet i 1986 gennemførtes et fire måneders kursus i efteråret 1993 for fire mongolske mejeriteknikere på Dalum. De ses her sammen med Hofmarskal Søren Haslund Christensen og frue, samt forstanderparret og inspektør Bjarne Vagn Larsen.

Blandt de mere specielle mælketyper i Mongoliet er hoppe- og kamelmælken, hvor ressourcerne er henholdsvis 55 millioner liter og 12 millioner liter pr. år.

Hoppemælken har følgende sammensætning: 2,6% protein, 2,2% fedt, 7,8% kulhydrat og 130 mg vitamin C pr. liter. I kraft af kemiske såvel biologiske egenskaber minder hoppemælken meget om modermælk. Den anvendes for eksempel i behandling af allergisygdomme hos børn og voksne samt i behandling af børn, der har været udsat for radioaktiv bestråling (blandt andet børn fra Tjernobyl-området).

Af gæret hoppemælk laver de "airag" (kumys), der har en alkoholprocent på 12. Den anvendes blandt andet i forebyggelse og behandling af tuberkulose samt i behandling af leversygdomme, men den destilleres også med henblik på fremstilling af mælkevodka (30%-40% alkohol).

I de varmeste sommermåneder tager hyrderne kun næring i form af "airag", og en hyrde siges at kunne drikke 10-15 liter om dagen!

Kamelmælk er meget sjælden og speciel og anvendes til diætprodukter samt baby mad. Den har følgende sammensætning: 3,5%-3,8% protein, 4,8%-5,0% fedt, 4,6%-4,8% kulhydrater samt 0,8%-0,9% mineralsalte.

Udover den høje næringsværdi har kamelmælken en meget lang holdbarhed. Ifølge mongolernes erfaring kan den opbevares ved +20°C i en uge uden at ændre sig!

Overgang til markedsøkonomi

Omkring 80 millioner kg mælk anvendtes i 1990 til produktion af smør. Hovedparten af denne mælk kom fra kreaturerne på de ekstensive græsarealer. Generelt skiller hyrderne mælken ved håndkraft og leverer fløden til *aimag*-centret.

Af den totale smørproduktion på 4.600 tons i 1990 blev 3.000 tons afsat i byerne. I 1992 faldt den totale smørproduktion til 1.316 tons.

De fire mongoler mente, at faldet skyldtes mindre indleveret fløde på "aimag-centrene" som følge af den vanskelige økonomiske situation landet i øjeblikket oplever.

Indtil 1924 havde Mongoliet en nomadisk pastoral økonomi, som i 1924 blev afløst af planøkonomi. I 1990, hvor Mongoliet indførte demokrati med flerpartistyre, begyndte man omstruktureringen fra planøkonomi til markedsøkonomi.

Men det er en yderst langsommelig proces, som får skyld for mange af de problemer, der forekommer nu.

En voldsom mangel på fremmed valuta resulterer i mangelfuld forsyning af importerede reservedele, veterinærmedicin, landbrugskemikalier, emballageråvarer og så videre.

Eksempelvis er mejerierne i færd med at blive privatiseret, men for at kunne trække det i land er de nødt til at søge om statslån.

Da valuta til køb af emballageråvarer er tæt på nul, er mange af produkterne i butikkerne ikke emballeret, så kunderne har selv spande med. Eller de handler direkte ved de tankbiler, som kører ud til butikkerne.

Glasflasker bliver måske alternativet i mangel på papir og plastik, men da der ikke eksisterer et effektivt flaske-genbrugssystemet, vil det resultere i et stort flaske-tab.

Intentioner hjemme i Mongoliet

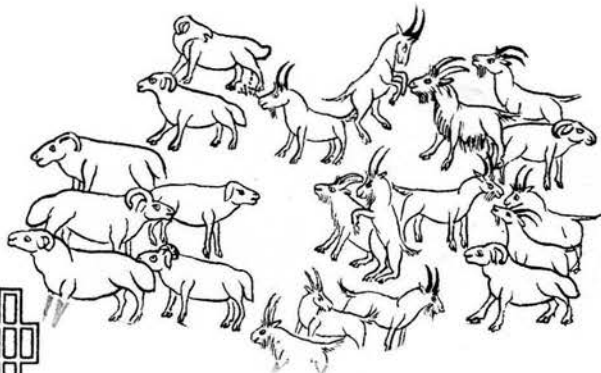
De fire mongolske kvinder lyser nærmest op ved spørgsmålet om, hvad det danske kursus skal udmønte sig i, når de atter er tilbage i Mongoliet.

De vil blandt andet forsøge at forbedre mælkesamlingsystemet, videreuddanne ansatte i mejeriindustrien for at opnå en bedre udnyttelse af de allerede eksisterende mejerimaskiner samt udnytte valle, skummet- og kærnemælk bedre. Kærnemælken eksempelvis ved etablering af flere små spraytørringsanlæg i det indre højland, hvorved man kunne udnytte en langt større del af den og samtidig undgå de uhyre store transport- og opbevaringsproblemer.

Ud i fremtiden ser de det også som en mulighed at starte eksport af mejeriprodukter, så på det nationale fødevarerforskningscenter er man i færd med en gennemgribende klassificering af de gamle traditionelle mejeriprodukter, produktionssystemer såvel som opskrifter.

Apropos opskrifter, så fortæller de 4 mongoler, at deres nationaldrik er mælk med te (i forholdet 1:1), smagt til med lidt salt! Men et glas dansk mælk falder nu også i deres smag.

Sluttelig ønsker de at takke dansk mejeribrug og dertil hørende industri samt hofmarskal Søren Haslund-Christensen, Danida og Dalum tekniske Skole for et særdeles udbytterigt kursusophold i Danmark. ©

Ged i eget skind

en mongolsk specialitet

af Jørgen Bitsch

Råvarer: 1 hel ged, en halv sæk løg, ca. 30 stykker mellemstore sten (skærver) og en håndfuld salt.

Man tager en ged - ja mongolerne plejer at snuppe den med stanglasso, men De kan nok erhverve den færdigfanget hos en landmand. Geden slås ihjel. Den skæres op i den ende af dyret, der er længst væk fra hornene, og flås uden at pelsen beskadiges - omtrent som man får en ål.

Indvolde, skelet og muskulatur tages ud. Kødet skæres til i stykker på størrelse med meget store bøffer. Samtidig har man varmet nogle sten, til de er blevet rødglødende. Nu kommer kødet, en halv sæk løg (det er bedst at skrælle dem først) og en håndfuld salt tilbage i gedeskindet sammen med de rødglødende sten. Det damper og oser gevaldigt. Husk at lade køkkenvinduet stå åben.

Derefter svitses den fyldte ged over en sagte ild. Elektrisk kogeplade kan næppe anvendes, men har De et stort gasblus, må der være en chance. Svitsningen skal vare til pelsen er brændt af, og huden er blevet lækker sprød. Princippet er omtrent det samme som med en almindelig flæskesteg.

Mangler De et tilstrækkeligt stort sølvfad til serveringen, da saver De blot geden over i to halvdele. Huden er så sejg, at den med lethed kan gøre det ud for fad. NB: Husk at fjerne de største sten, før retten serveres.

Måske ønsker De at spise på den rigtige mongolske måde. Efter rangfølge griber gæsterne et stykke kød med hænderne, fører det til munden og bider godt fast i en luns. Med sin dolk skærer man den luns, man har bidt sig fast i, fri - pas endelig på næsen - og lægger kødet tilbage eller rækker det til næste mand.

I Mongoliet er en ged passende til at dække 15 mands appetit. Jeg tror dog, De roligt kan invitere 30 gæster her i landet uden at få "udsolgt". ©

Citat fra "Ukendt Land".

MONGOLIET - En rejse tilbage i tiden?

af Michael Stæhr

Et spørgsmål man uundgåeligt må stille sig, hvis man som jeg, så godt som intet vidste om Mongoliet, bortset fra en vag fornemmelse af, at Chinggis Khan var mongol. - Japanerne hævder imidlertid, at han havde rødder i ... Japan!.

Kulturchokket.

Jeg var på vej til Mongoliet, hvor jeg skulle opholde mig de næste knap 5 måneder. Jeg befandt mig om bord i det transsibiriske tog et sted mellem Moskva og Irkutsk og havde så småt overvundet mit første kulturchoke: Mødet med de kinesiske handelsfolk.

Kulturchokket var betinget af min egen uvidenhed krydret med fordomme fra det russiske folk, personificeret i den russiske guide fra Intourist. - Senere skulle det vise sig, at russere ikke var det eneste folkeslag, der havde forudindtagne meninger om kinesere.

Guiden havde inden afgang fra Moskva indprentet os turister - et bredt udsnit af den europæiske befolkning, der var blevet samlet i Moskva af Intourist - hvor påtrængende og kronisk tyvagtige kinesere var. De skulle rask væk kunne medbringe 200 kg bagage pr. person. De havde for vane brutalt at skubbe, mase, og trække sig vej gennem toget på jagt efter en kupé, som de selv sagt ikke havde pladsbillet til. Desuden skulle de være så fænomene til at bestjæle folk, at man kunne få sine seler stjålet, medens man var i færd med at knappe sine bukser ... uden at bemærke det. Rygter ville vide, at de var så dygtige, at man aldrig nogensinde ville opdage, at man var blevet bestjålet !!!

Med disse advarsler rumsterende i hovedet, var der kun ét at gøre, da vi ankom til en af Moskvas hovedbanegårde: Med rygsækkene højt hævede over hovederne - kineserne er jo ikke særligt høje - sparkede, flåede og masede vi os igennem flokken af måbende kinesere. Så snart vi, med fråde om munden, opdagede en ledig kupé, kastede vi os ind i den, hvorefter døren hurtigt blev forsvarligt låset.

Der sad vi så, 3 europæere, og pustede ud, forsøgte at gøre op, hvor store vore tab havde været i kampens hede og ignorerede totalt gentagne entringsforsøg fra en ophidset person. Først da en officielt udsæende person låste døren op udefra, måtte vi modvilligt indvilge i, at en kineser indtog den sidste plads.

Det viste sig, at manden, stik imod forventning, havde en pladsbillet. 2 kulturer sad i en kupé og skulede til hinanden.

Som turen skred frem, kom vi dog på talefod med kineserne, så godt det nu lod sig gøre med en kinesisk parlør. Toget var fyldt med kinesere, der havde gjort det til deres levebrød at opkøbe varer, alt fra køleskabe, go-carts, ure og cigaretter til hunde; hvalpe som voksne. Hundene skulle smugles over grænsen og sælges som kæledyr til rige kinesere.

De 6 dage, som turen fra Moskva til Ulaanbaatar varede, gik forbavsende hurtigt. Efterhånden som de spredt placerede ger'er, hestene og enkelte små landsbyer, med den obligatoriske basketballkurv på sportspladsen, dukkede op udenfor vinduet, begyndte sommerfuglene i maven at melde sig.

Hvad skulle jeg foretage mig i Mongoliet, og hvad nu hvis Bulgans søster, Tunga, ikke tog imod mig på hovedbanegården?

Før jeg tog fra Danmark, havde jeg via Bulgan fået kontakt med Tunga. Hun havde tilbudt mig at bo i hendes lejlighed. Desuden havde jeg fået svar fra en lektor på statsuniversitetet i Ulaanbaatar. Han ville gerne møde en geologistuderende fra Danmark.

Der var ingen grund til bekymring. Tunga stod på stationen og kippede med Dannebrogssflaget, selv om toget var ca. 3 timer forsinket. Jeg havde sendt et brev til hende, hvori jeg havde afsløret, hvornår jeg ville ankomme. Men tilsyneladende havde jeg ikke ville løfte sløret for, hvordan jeg havde tænkt mig at komme til Mongoliet. Hun måtte kontakte både lufthavn og banegård for at opklare, hvilken slags transportmiddel, der ville ankomme på det pågældende tidspunkt.

Ulaanbaatars mangesidede ansigter.

At bevæge sig rundt i Ulaanbaatar, afslappet og upåvirket, kræver en vis tilvænnning.

Mongolere virker mere direkte i deres nysgerrighed end danskere. Hvor vi danskere oftest ignorerer en anderledes udseende, indtil vedkommende er passeret, så man frit kan vende sig om - og hvor danskere er sande mestre i diciplinen; sidde ved et busstoppested ved siden af en mystisk udseende person, lade som om intet usædvanligt er i gære og samtidigt registrere den mindste bevægelse hos den fremmede, - betragter mongolere gerne én åbenlyst, om man går på gaden, går i butikker eller befinder sig på en bar.

De henvender sig ofte direkte til én, selvom motivet for en sådan henvendelse på gaden, især i turistsæsonen, dog ofte er med salg for øje. Følelsen af at være konstant under observation, var mest udpræget i den første

tid og selvfølgelig betinget af, at jeg var mindst lige så optaget af at betragte mongolerne. Efterhånden som jeg vænnede mig til de nye omgivelser, og således ikke fokuserede på det at være midtpunkt, forsvandt meget af opmærksomheden omkring min person tilsyneladende også.

Tunga arrangerede lynhurtigt møder med rektoren for det Tekniske Universitet, samt 2 lektorer for "Teknikum". Lederen for det geologiske institut på det Tekniske Universitet viste sig at være meget interesseret i at introducere en uvidende dansk studerende i Mongoliets geologiske forhold.

I løbet af en uge, havde jeg således fået udleveret et skoleskema med 14 timer om ugen, omfattende enetimer i geologiske fag (på engelsk!), samt forelæsninger i økonomi og engelsk. Desuden kunne jeg deltage i et økologisk projektarbejde omkring Ulaanbaatar. Projektet blev imidlertid forsinket, så det nåede jeg ikke.

Ulaanbaatar

Ulaanbaatar ligner umiddelbart en typisk russisk by; en bred gennemgående vej, etagebyggerier af beton, blå og grå, en stor åben plads med en statue af Suche Baatar med sabel, til hest, en mindre udgave af Leninmausoleet, i hvilket Suche Baatar ligger, og med den store grå betonparlamentsbygning i baggrunden.

Når man ankommer med tog fra Rusland, er det første, der møder én, store rygende skorstene fra flere varmekraftværker, der tilsyneladende truer med at indhylle hele dalstrøget, hvori Ulaanbaatar ligger, i røg.

Selv om Rusland således har sat sit præg på udformningen af hovedstaden, står det alligevel hurtigt klart, at det umuligt kan være en russisk by.

Her og der ser man de for lamaismen så karakteristiske ornamentter, den lyserøde farve toner frem, og af og til ser man et par græssende køer, geder eller heste, og hvis man bevæger sig ud i periferien af byen, vil man opdage, at byen er omkranset af ger'er. Desuden ser man selvfølgelig ... mongolere.

Det der, for mig at se, gør Ulaanbaatar usædvanlig, er dens kontraster. Folk i jakkesæt med attaché-mappe promenerer side om side med folk i dell'er og de traditionelle filtstøvler, med eller uden attaché-mappe, folk med russiske støvler, unge mennesker i basketstøvler og kasket, folk i lasede cowboybukser, folk i tweed-jakker, damer i lårkort og damer i flade sandaler.

På vejene ses gamle udbrændte Moscowits og Lada'er side om side med store Mercedes'er (uden Mercedes-symbol, selvsagt!). Gamle russiske motorcykler, koreanske, japanske enkelte kinesiske og russiske jeep's, samt heste, med eller uden hestevogn.

Det er, i sig selv, ikke så usædvanligt. Det usædvanlige består i, at alle stilarter varetages af mongolere. Af alle de udenlandske kulturelle påvirkninger, har mongolerne taget det til sig, de kunne bruge, uden tilsyneladende at miste deres mongolske identitet.

Selv over 70 års russisk dominans har ikke formået at ændre mongolernes særpræg synderligt. Mongoliet er i økonomiske vanskeligheder, hvilket ses tydeligst i hovedstaden. Huse er i forfald, biler er ofte i en miserabel

stand, og de asfalterede veje er efterhånden en lige så stor udfordring at færdes på, som de hjulspor, der begynder umiddelbart uden for bymæssig bebyggelse.

På gaderne ses i ny og næ tiggere, mange tilbringer hele dagen med at sælge sodavand, cigaretter eller andre madvarer, de har opstøvet et eller andet sted, ligesom det heller ikke er usædvanligt at møde berusede personer, fortrinsvis mænd, på gaderne.

Alligevel vil jeg ikke betragte Ulaanbaatar som en slumby. I Danmark kan man eksempelvis også opleve førnævnte. Men der er mangel på mange madvarer i Ulaanbaatar, der er mange arbejdsløse og fattige, så hvis økonomien ikke forbedres snarligt, er der ikke langt til fattigdom.

Natteliv

Et troværdigt og veldokumenteret billede af byens puls fåes ikke uden at have været i kontakt med ungdommen. Ungdommen, der mere end nogen anden gruppe, vil tegne linierne i fremtidens Mongoliet, et mere åbent land med fri markedsøkonomi.

Hvor er det mere oplagt at studere de kulturanthropogene assimilerings- og evolutionens betingede påvirkninger af ungdommen, samt ungdommens ditto påvirkninger af det resterende samfund, end på de mange barer, der skyder op som paddehatte overalt i byen.

I en periode så jeg det derfor som min fornemmeste opgave at studere barlivet.

Mongolsk øl er billigt ... og drikkeligt, uden på nogen måde at være anbefalelsesværdigt. Serveringsmetoden kan derimod være interessant. Mange steder serveres øllet i flasker, men det er ikke usædvanligt, især på de mere "etablerede" barer, at øllet tappes direkte over i et plastickrus fra en stor plasticbalje placeret på gulvet. På et enkelt værtshus måtte man selv medbringe en beholder til øllet. Mange anvendte derfor en plasticpose som drikkebæger.

De fleste barer har tilladelse til at holde åbent til midnat. Derefter er det kun natbarerne i de 2 største hoteller, der holder åbent, officielt!. Der florerer prostitutionen ... og diskriminationen. Jeg oplevede, at en mongolsk bekendt skulle betale i USA dollars for at få lov til at træde indenfor i syndens hule, medens jeg, den rige turist, blot kunne entre.

Som blond og blåøjet turist skabte man en del opmærksomhed på barer. Turismen i Mongoliet er primært baseret på færdigpakke ture, hvor private barbesøg ikke er inkluderet.

Ungdommen er meget venligt stemt for Vesten. Der er stor interesse for at lære og praktisere engelsk, så selv om ens færdigheder udi det mongolske er så godt som lig nul, er det muligt at føre en samtale ved hjælp

af engelsk, tysk, fagter og tegninger. Flere kendte Elkjær og Laudrup fra Danmark. I det hele taget var mongolerne meget interesserede i at høre beskrivelser fra det "forjættede rige" i Vesten. Det var næsten umuligt at overbevise dem om, at ikke alt, hvad Vesten stod for, var det rene paradys. At fattigdom, stress og utilfredshed også hørte med til det at leve i Vesten, accepterede de simpelthen ikke. Egentligt ganske forståeligt, for nøgternt set har jeg absolut intet belæg for at udtale mig om, hvorvidt de ville bryde sig bedre om Vesten end Mongoliet.

I det hele taget er Vestens påvirkninger, 3 år efter Mongoliet vendte sig mod vest, slående. Ikke materielt. Påvirkningerne havde mere karakter af indstilling og tankegang, især blandt ungdommen. Hurtigt tjente penge, vestlig påklædning og vestlig musik.

Missionærerne havde ligeledes søgt nye græsgange. Både i byer og på landet så man en del missionærer, fortrinsvis fra USA, og blandt de unge så man fra tid til anden folk, der havde konverteret til kristendommen. Det lader dog ikke til at kristendommen for alvor vinder indpas i et land, hvor buddhismen oplever en ny opblomstring efter mere end 70 års sovjetisk dominans.

Jeg vil ikke komme med et moralsk opstød om den onde kapitalistiske verdens udnyttelse af en stakkels, fattig, forsvarsløs stat. Ej heller vil jeg fordømme missionærernes arbejde. Det er set, at missionærer har udført et velfungerende hjælpearbejde, uden lumske bagtanker.

Faktum er, at Mongoliet har brug for Vesten, hvis landet skal ud af sit økonomiske dødvande. Ligeledes er Vesten økonomisk interesseret i Mongoliet.

Men min opfattelse er, efter mit "seriøse" researcharbejde på hovedstadens barer, at Mongoliet bør tage faren for Vestens ødelæggelse af den mongolske kultur lige så alvorligt, som de tager faren for den kinesiske kulturinvasion. De fleste mongolere "hader" kinesere af et godt hjerte. Det eneste formildende ved kinesere er, at de laver en god billig øl, selvom mange mongolere end ikke vil røre det med en ildtang.

Når man erfarer, hvilket politisk magtspil, der foregår mellem Kina og Mongoliet, er frygten for en økonomisk invasion ikke ubegrundet.

Kina har officielt accepteret Mongoliets uafhængighed, men der kommer hele tiden meldinger fra Kina, der antyder, at man stadig betragter Mongoliet som en kinesisk provins, i lighed med Tibet.

Men spørgsmålet er, om Vestens hensigter er mere reelle end Kinas eller for den sags skyld Ruslands. Mit indtryk var, at flere ældre mennesker var begyndt at være bekymrede over vestens påvirkninger.

Denne beskrivelse kan umiddelbart virke trøstesløs, set fra en Vesteuropæers synspunkt. Alligevel opfattede

jeg aldrig stemningen som værende trist. Set med mine øjne, med den kulturbaggrund og det sammenligningsgrundlag, der har været mig til gode, var stemningen overvejende optimistisk. Folk var stolte af at være mongoler og mulighederne lå lige for.

Landbefolkningens hærkede bagdele

At forlade Ulaanbaatar, er som et voldsomt spring tilbage i tiden. Allerede i udkanten af byen dukker mongolernes traditionelle bolig, ger'en, op. Bevæger man sig længere ud, bliver bebyggelsen hurtigt sparsom, ligesom de asfalterede veje snart bliver afløst af hjulspor.

I det storkuperede afrundede bjerg/bakkelandskab, der er så typisk for store dele af Mongoliet, afslebet af vind og vejr gennem millioner af år, ser man nu kun hist og her en enkeltstående gær eller mindre grupper af ger'er. Nu og da ses en vandpumpestation og, i ly af de nordvendte bjerge, beskyttet for den bidende nordvind om vinteren, ses fåreindhegninger af træ, til ly for fårene om vinteren.

I begyndelsen af maj, i det allertidligste forår, boede jeg en uge hos Damdin, en fjern slægtning til Tunga. Familien boede ca. 100 km uden for Ulaanbaatar og ernærede sig, ligesom knap halvdelen af den mongolske befolkning, ved husdyrdrift.

På mange måder lever landbefolkningen, som mongoler har gjort i århundreder. Ganske vist er det ikke usædvanligt at se en gammel russisk motorcykel i tilknytning til en ger, de fleste familier har en transistorradio, og mange mænd går i langskafede russiske støvler. Ligeledes er det åbne ildsted nu udskiftet med en jernovn.

Men derudover er der ikke sket de store forandringer, hvad angår udformning og materialer til ger'en, tilberedning af mad, beklædning, og ikke mindst - beskæftigelse.

Hverdagen for den familie, jeg boede hos, startede klokken 6, til den skingre tone fra radioen, der signalerer at en ny dag er oprunden på Mongoliets Statsradio - efterfulgt af nationalmelodien.

En af pigerne fyrer op i ovnen med tørret gødning, hvorefter malkningen skal varetages. Samtidig er der også kommet liv i mændene. Eftersom jeg betragter mig selv som repræsenterende den mandlige del af Homo Sapiens, endskønt en usædvanlig morgensløv udgave af denne race, tvang også jeg mit legeme ud af dynerne for at tage min tørn.

Jeg fik hurtigt en lumsk mistanke om, at tilstedeværelsen af denne totalt uvidende dansker havde en positiv indflydelse på både kvindernes og mændenes evne til at komme op om morgenen. Endnu en dag med mulighed for et par billige grin.

Før får og geder kunne lukkes ud om morgenen til græsning, skulle de tælles. Selvom familien havde over 400 får/geder, kunne de straks se, om et fremmed får havde forvildet sig ind i flokken, eksempelvis når dyrene blev drevet ned til vandingsstedet, hvor en benzindrevet pumpe blev benyttet i fællesskab af 6-7 familier. Samtidig skulle forårskiddene og lammene have flaske. Som den tjenstvillige unge mand jeg er, deltog jeg resolut i indfangningen af de små genstridige kræ. De må have haft et instinktivt had til vesterlændinge, idet de kun yderst modvilligt lod sig indfange af undertegnede.

Efter at have sluppet køer og får/geder løs, var det tid til morgenmad, velfortjent, efter at have indåndet den skarpe, friske morgenluft. Morgenmåltidet bestod gerne af rigelige mængder mælkete, yoghurt, rester fra aftenmåltidet (ofte hjemmelavet "pasta" strimler samt stegt kød i tern, enten som suppe eller blot stegt) samt fadet med diverse indvolde: Nyrer, hjerter, lunger, tunge, maver udfyldt med en blanding af blod og fedt og tarme udstoppet med blod - et fad der tilsyneladende aldrig kunne tømmes.

Derefter skulle kvinderne igang med dagens huslige sysler: Lave yoghurt, ost, samt diverse andre mælkeprodukter såsom syrlige kikslignende genstande, tilberedning af kødprodukter, indsamling af gødning til brændsel, samt forefaldende håndværksarbejder. Vand blev hentet ved brønden 2-3 km væk ved hjælp af en stor hankamel.

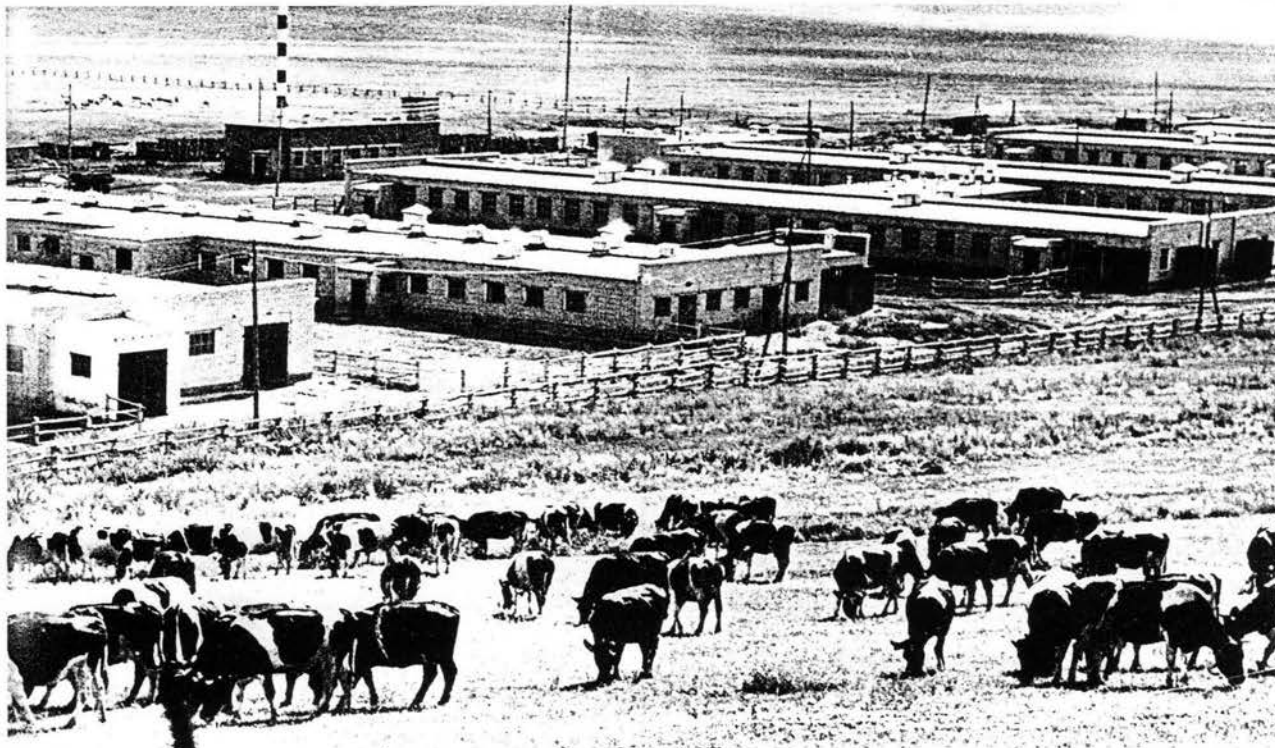
Hyrden, i dette tilfælde den 20-årige søn Lkhagwa, måtte ud at vogte fårene. Jeg tænkte, at posten som hyrde da måtte være overkommelig, så jeg fulgte med.

Min erfaring til hest er ikke imponerende, så naturligvis var der visse begyndervanskeligheder under tilvænningen til den specielle mongolske sadel, hvor man nærmest står op i sadlen i galop og trav.

Min første tur i en mongolsk sadel lærte mig, hvorfor man står op!

Jeg sad i sadlen, med den på ingen måde humørforladte Lkhagwa bagpå. Han sætter straks i galop, og jeg hopper og danser som en sæk kartofler. På mirakuløs vis lykkes det mig at holde mig i sadlen under en galop på mindst 500 meter! - hvilket muligvis var dumt. De næste par dage søger jeg, med et anstrengt smil, på stive ben, at skjule smerterne i ballerne. Da jeg en uge senere, tilbage i Ulaanbaatar, får skrabet underbukserne af, opdager jeg et par blodige vabler på retræte.

Selv om Lkhagwa de næste par dage tjenstvilligt, med et slet skjult skadefro blik, tilbyder mig sin hest, foretager jeg kun korte ture. Efterhånden lykkes det mig dog at aflure dem teknikken, og da jeg låner faderens hest og en sadel med længere stigbøjler, kan jeg efterhånden præstere længere og længere distancer i galop og

trav (op til 500 m), og jeg føler mig som en ensom cowboy i det vilde vesten, en cowboy, der skuer ud over de langstrakte vidder. Det største problem er at få hesten til at galopere. Så snart den mærker, at en urutineret rytter sidder i sadlen, vil den helst arbejde så lidt som muligt. Mongolsk ditto for "hyp-hyp", udtalt af en dansker, er tilsyneladende svært at forstå for en hest.

En stor del af dagen for en hyrde går med at sidde på et højedrag og skue ud over vidderne, med den enøjede kikkert, en uundværlig ejendel for en hyrde. Denne disciplin lærte jeg hurtigt at påskønne. Jeg kunne sidde i timer og skue ud over dette tilsyneladende monotone, blødt afrundede landskab, afbrudt af enkelte skarpe bjergtoppe og bratte kløfter. Et landskab, der konstant forandrer sig, som dagen skrider frem - skygger der kommer, skygger der forsvinder, nye former der pludselig bliver synlige, takket være en ny belysning, endskønt man har fokuseret på selvsamme plet gennem lang tid, og troede man i mindste detalje kendte denne plets udformning. Dette tilsyneladende ensformige landskab er konstant i bevægelse.

Hen på eftermiddagen bliver der serveret et måltid varmt mad. Først ved skumringstid, i maj måned ved 20-tiden, bliver dyrene drevet hjem. Så skal dyrene lukkes ind i indhegningen, via et sindrigt system, det aldrig lykkedes mig til fulde at forstå.

Diende mødre blev først lukket ind til et kosttilskud bestående af korn. Under megen dramatik og larm skulle de resterende får/geder holdes ude eller smides ud, samtidig med at lam og kid, der havde været væk fra deres mødre hele dagen, brægende forsøgte at komme ind. Mødrene skulle derefter gennes ind i en anden fold, så de resterende dyr kunne blive lukket ind til lidt korn. Senere skulle ungerne så holdes til deres respektive mødre.

I de første par dage forsøgte jeg tjenstvilligt at gå til hånde og finde hoved og hale i systemet. Men snart fik jeg mistanke om, at den humoristiske sans ej heller her svigtede Lkhagwa. Jeg blev sendt på mangt en tur efter får, ture der viste sig at være ganske meningsløse.

Grundet mine manglende kundskaber udi det mongolske og russiske, foregik kommunikationen via fagter, tegninger samt engelske, tyske, danske, russiske og mongolske fraser.

Efter malkningen er overstået og får og geder er drevet ind, indtages aftenmåltidet. På det tidspunkt er klokken over 22. I stearinlysets skær spilles lidt kort og snakkes, hvorefter familien går til ro ved midnatstid. Men der har også været god tid til en lur i løbet af dagen. En dag, hvor der altid er noget at lave, uden man af den grund bliver stresset.

Den fredfyldte begravelse

Medens min bagdel endnu var i rehabiliseringsfasen, blev jeg tilbudt at komme på en kamelindfangningstur. Kamelerne, der kælver i marts-april, skulle indfanges og klippes. Kameler og heste passer sig selv det meste af året. Det betyder, at de, i deres strejfen efter føde, mangeligt kan befinde sig i en radius af 60-70 km fra bopladsen. De forskellige familier i området holder løbende hinanden underrettet om, hvor kamel- og heste-flokkene er blevet set. Det var således rygtedes, at Damdins kamelflok var blevet set ca. 50 km i vestlig retning. Indfangningen blev imidlertid udsat, idet moderen til Damdin var døende.

Hun havde været indlagt i Ulaanbaatar, men ville nu hjem for at dø. I 2 dage lå hun hjemme hos sin familie, før hun døde. Selv om familien selvfølgelig var bedrøvet over, at aldersrepræsentanten nu skulle bort, var stemningen, hverken før eller efter hun døde, trist. Det virkede, som om man havde accepteret, at hun skulle dø.

Familie kom fra nær og fjern til begravelsen, blandt andet Tunga samt hendes forældre, trods det, at der dagen forinden uden varsel, havde været en forrygende snestorm, så sneen lå meterhøj flere steder. Om formiddagen havde vejret ellers været behageligt; solskin, vindstille og ca. 20°C. Pludseligt vendte vinden og det begyndte at regne. I løbet af aftenen gik regnen over i sne og næste morgen var alt dækket af sne. Disse pludselige skift i vejret er typiske for foråret i Mongoliet - ikke mindst i åbens år. [Red: 4. feb. 1992 - 22. jan. 1993 var vandårens år].

Den gamle dame blev kørt væk for at blive begravet. Kun den nærmeste familie var med til selve begravelsen. I gamle dage blev de døde mange steder lagt ud til fuglene. Det ansås for en ære at blive fjernet af fugle, i modsætning til at blive ædt op af orme i jorden. Nutildags bliver de fleste mongoler imidlertid begravet i jorden.

Da familien vendte tilbage fra begravelsen, blev de stænket til med lidt Arkhi, en slags renselsesceremoni. Derefter blev de vist ind i ger'en, hvor der i mellemtiden var blevet dækket et overdådigt festmåltid. Som gæst blev jeg som en naturlighed inviteret med. Det var en livsbekræftende oplevelse. Der blev spist og drukket, der blev snakket og grinet ... Den gamle dames farvel til denne verden skulle være festlig, man ville tage afsked med maner.

I højre side af ger'en, set fra indgangen, sad en munk og messede lavmælt. Han var blevet hentet herud, for at lede den gamle dame sikkert på vej til den næste genfødsel.

Pludselig blev munkens messen kraftigere, røgelsespinde blev tændt, og folks samtale forstummede. Der blev delt ris ud til alle, hvorefter vi, med risene i hænderne, skulle foretage cirkulende bevægelser over hovedet, alt imens munken bad en bøn. Risene skulle symbolisere liv. Liv ville opstå, som risen der gror - liv og opblomstring til os, der er tilbage.

Derefter blev halvdelen af risene afleveret tilbage. Den anden halvdel skulle vi selv beholde. Efter ceremonien modtog alle gæster en gave.

Selv om stemningen således var højtidelig, virkede hele sammenkomsten afslappet. Folk hyggede sig, munken sad og kiggede sig omkring, alt imens han messede lavmælt.

En virkelig smuk måde at tage afsked med et familiemedlem på.

Som udenforstående virker det overvældende med de skikke og traditioner, som især folk på landet lever med: Hvordan man indleder et besøg, hvordan man hilser, hvordan man modtager og viderebringer ting, hvordan man sidder, hvordan man spiser, hvordan man titulerer folk og så videre. Som udlænding er det så godt som umuligt at undgå fejl i den retning. Jeg erfarede imidlertid, at folk var meget overbærende overfor disse uvidende udlændinge. Det vigtigste var at lære og at være opmærksom på de fejl, man begik - ikke at undgå dem.

Glubske ulve

Sammen med en amerikansk fotograf, Andy, var jeg på vej mod Ulaanbaatar langs en flod. Rygsækken var proppet med proviant, fortrinsvis pasta. Dog var der blevet plads til et par enkelte flasker Arkhi. Det eneste, der afbrød de anstrengte lyde fra vore åndedræt - lyde der vidnede om, at vore lunger stadig ikke var bristede - var skvulpen fra de vand- eller blodfyldte vabler under vore fødder.

Omkring os var kun den knugende stilhed, og end ikke dén ænsede vi, i vores desperate kamp mod rivende floder, brændende ørkenstrækninger, uigennemtrængelige urskove, uendelige sumpe, uvejsomme bjerge, lumskede, glubske vilddyr, der konstant lå på lur i håb om et øjeblik uopmærksomhed fra vores side, samt - ikke mindst ... de indfødte!!!

En mission der var dømt til at mislykkes.

Omtrent sådan forestillede jeg mig denne vandretur efter alle de advarsler, vi havde fået, før vi forlod Ulaanbaatar.

Mongoler regner ikke vesterlændinge for noget, hvad angår naturerfaring, på samme måde som danskere ikke har den store tillid til tyskernes viden og respekt til havet.

Selvfølgelig er mongolernes advarsler ikke helt ubegrundede. Mongoliets natur er barsk, og på store strækninger er der utroligt øde. Man kan nemt komme galt afsted, hvis man ikke er forsigtig, ligesom det er muligt at blive slået ned i Ulaanbaatar efter mørkets frembrud. Men der er grænser for, hvor forsigtig, man kan være. Skulle jeg have lyttet til alle de velmente advarsler, jeg fik, skulle jeg tilbringe hovedparten af tiden i lejlighe- den, og kun vove mig ud i byen i formiddagstimerne, helst ifølge med en stedkendt mongol.

Jeg anså det ikke for farligere at gå alene om natten i Ulaanbaatar end i Århus. Selvfølgelig kan det gå galt, men det kan det også i København, Århus eller i en hvilken som helst provinsby i Danmark. Ligeledes be- tragter jeg ikke det at tage på en vandretur langs en flod, der løber gennem et ikke videre ubeboet område, som et vovestykke.

Hvis man fjerner alle superlativerne fra fornævnte beskrivelse af turen, er den ganske rammende. Naturen var utroligt varierende i sin tilsyneladende monotoni, og skønt vi ikke trængte gennem urskove og ørken, så var der strækninger med tæt pilekrat, samt arealer, hvor in- tet planteliv var at se. Desuden måtte vi kæmpe mod de "indfødte".

Vi vakte en del opmærksomhed og hovedrysten blandt hyrdefolkene, når vi kom vadende forbi med vore store rygsække. Overalt hvor vi kom frem, blev vi mødt med en utrolig gæstfrihed, samt en total uforståen- hed over, at vi af egen fri vilje havde placeret en tung sæk på ryggen, som vi ovenikøbet ville transportere til Ulaanbaatar - til fods. Hvorfor i alverden red vi ikke. Det havde vi til tider også svært ved at forklare os selv. Måske fordi vi foretrak vabler under fodsålerne frem for i bagdelen!

Gæstfriheden var så overvældende, at vi en over- gang måtte afslå flere invitationer om at blive bospist og trakteret, selv om det sikkert var utroligt uhøfligt. Vi havde lovet at være i Ulaanbaatar inden 14 dage.

'Disse byfolk og deres evindelige jag', tænkte de ganske givet.

Oftest sagde vi dog ja tak for invitationen. Både for- di det var utroligt spændende, og fordi det var rart med lidt afvekslen fra pastaen. Vi havde håbet på et kosttil- skud fra de fisk, der var så rigeligt af i floden.

Til det formål havde vi medbragt line og krog, og som madding forsøgte vi med alt, fra tørret kød, pasta, insekter, ost, pølse til diverse former for dyreekskre- menter - men intet hjalp!

Jeg tror personligt, at fiskene blev så fornærmede over det primitive udstyr, der i den grad fornærmede og nedgjorde deres intellekt, at de simpelthen bojkottede vore kroge.

På de strækninger, hvor der boede folk, fik vi ofte besøg af en hyrde til hest. Så fik vi lidt snus og en ciga- ret, men ligeså pludseligt som han var dukket op, brød han atter op, sporede hesten og red væk i galop, uden et ord til afsked.

I starten troede vi, at vi uforvarende havde fornær- met hyrden, men senere viste det sig, at det blot var kutyme.

En gang kom vi utvivlsomt til at fornærme en fami- lie. Igennem 2 dage havde vi ikke set en ger, og da vi endelig fik en i sigte, opsøgte vi den, så snart familien havde gjort tegn til, at det var i orden. Vi ville købe lidt kød og yoghurt, men det, at vi ville betale for varerne, var en fornærmelse. Blandt mongoler er det den natur- ligste ting i verden at byde på et måltid mad, hvorimod vi, med vores opdragelse, følte det utroligt anmasende blot at komme anstigende og bede om en madpakke.

Andre gange bød vi dog også selv på et måltid mad. Ofte blev vi bæret med et besøg, når vi om aftenen sad ved bålet. Vi blev i øvrigt nærmest eksperter til at fyre med gødning: Hestepærer er glimrende at tænde op med, hvorimod en tung grammofonpladeagtig kolort gløder længe. Enkelte pragteksemplarer holder natten over! Hestepærer med en bestemt struktur gløder ligele- des længe. Yakgødning er brugbart, hvorimod ged og får er ubrugeligt.

Af bitter erfaring lærte vi på afstand at vurdere, hvorvidt et potentielt stykke brænde var tilstrækkeligt tørt!

2 gange måtte jeg sande, at de gentagne advarsler ikke var helt hen i vejret. Den første gang blev vi jagtet af en olm tyr, der mente, vi havde kigget lidt for langt efter hans damer. Heldigvis blev han hurtigt overbevist om, at vi ikke var alvorlige konkurrenter til hans status som overtyr, så han lod os løbe.

Anden gang var en aften, hvor vi havde givet fortabt overfor de glubske myg. Vi var netop krøbet ind i teltet, da vi hørte et kobbelt ulve tude. De var så tæt på, at man tydeligt kunne høre, de havde unger. Selv om vi gentagne gange forsøgte at overbevise hinanden om, at ulve, især om sommeren, foretrak mus, lam og gedekid, forskansede vi os i teltet med 2 solide kæppe. Jeg håbe- de i mit stille sind, at også mongolske ulve besad den e- lementære barneviden om, at ulve er bange for ild, me- dens Andy havde tænkt sig at tage kampen op mod ulve- ne på det dybe vand i floden.

De tudede i 10-15 minutter, og selv om Andy ikke havde lyst til at gå ud for at fotografere dem (hvilket han senere fortrød bittert), faldt han som sædvanligt hurtigt i søvn, med den obligatoriske imponerende høj- lydte snorken til følge. Der sad jeg så alene og måtte forsvare skansen. En halv times tid senere overbeviste

trætheden mig dog om det forsvarlige i at gå til ro. Jeg er stadig overbevist om, at Andys højlydte snorken reddede vore liv!

Det var en spændende oplevelse ... bagefter!

Efter således at have trodset utallige farer, var vi efterhånden parate til at returnere til civilisationen.

Ifølge kortet og flere forespørgsler, skulle vi komme til en by, ca. 50 km uden for Ulaanbaatar. Ganske rigtigt. Hen på eftermiddagen, efter hele dagen at have spejdet efter mindre spredt bebyggelse, kun med en kold øl og et par Boots i tankerne, dukkede byen op.

Vi må have lignet et par fyre, der netop har krydset Sahara uden at have indtaget væske, da vi kom marcherende ind i byen, rødmossede og gennemblødte af sved, i desperat søgen efter en bar eller en restaurant.

Det viste sig, at byen ikke ligefrem var overstrøet med butikker. Der var et enkelt udskænkingssted, hvor man kunne få boots og mælkete, desuden var der en lille butik, der havde åbent et par timer om eftermiddagen, efter behov.

Vi var indstillet på at tage en bus det sidste stykke til Ulaanbaatar, men det viste sig, at den næste bus kom først om 3 dage.

Det var hurtigt rygtedes, at 2 fremmede var kommet til byen, så da vi satte os hen i skyggen for at overveje situationen, samlede der sig snart en flok. Som vi sad der i skyggen i middagsheden, mindede hele sceneriet om en mere eller mindre forladt guldgraverby i det vilde vesten. Byen virkede forladt. Det eneste liv var tilsyneladende den flok mænd, der havde slået sig ned sammen med os, plus en enlig rytter i ny og næ, der langsomt kom sjoskende forbi. Det var i det hele taget karakteristisk for de provinsbyer, jeg besøgte, at aktiviteterne tilsyneladende var for aftagende. Det virker som om disse administrationscentre har mistet deres berettigelse, efterhånden som landbruget atter er blevet privatiseret. Desuden lider fabrikkerne under mangel på olie.

Vi forelagde vores situation for mændene, og snart kendte det meste af byen vores lidelseshistorie. Rygtet ville imidlertid vide, at der skulle afgå en konvoj af traktorer læsset med kul fra byen klokken 18:00. Denne konvoj kunne vi komme med. Der var ikke andet at foretage sig end at vente. Den opfattelse delte de omkringstående mænd tilsyneladende også. Der sad vi i et par timer, indtil en af mændene inviterede os hjem. Vi blev trakteret med varm suppe og arkhi. Folk kom på besøg, og vi drak og snakkede, det bedste vi havde lært.

Pludselig klokken 23 om aften, kom en af traktorførerne farende. Nu skulle de afsted og ikke et minut senere, endskønt de allerede var 5 timer forsinkede. Vi blev placeret i hvert vores førerhus, hvorefter konvojen satte igang, i nattens mulm og mørke. Efter ca. 1 times

kørsel punkterede "min" traktor. De 2 andre traktorer var et stykke foran, så de opdagede intet.

Der sad jeg, midt om natten uden at ane, hvor jeg befandt mig. Chaufføren forsøgte at forklare mig et eller andet, hvorefter han forlod mig. Jeg var så småt begyndt at indstille mig på at tilbringe natten i en traktor, da jeg i det fjerne så et par lyskegler dukke op. Det viste sig, at chaufførerne havde nogle aftalte mødesteder på ruten. Hvis en af traktorerne ikke dukkede op, måtte man tilbage for at hente ham. Chaufføren var blot gået i forvejen for at vise, hvor traktoren befandt sig.

Uden mere dramatik, nu kun i 2 traktorer, kom vi frem til bestemmelsesstedet, en lille by 20 km uden for Ulaanbaatar. Chaufførerne var utroligt hjælpsomme. De kørte os lidt uden for byen, hvor de hjalp os med at slå telt op i traktorlygternes skær. Efter at have drukket noget *arkhi* og en flaske kinesisk whisky (den eneste slags alkohol, der var tilbage i butikken - ganske forståeligt, eftersom det smager afskyeligt), vendte de tilbage til byen.

Næste morgen dukkede de atter op for at sikre sig, at vi kom med bussen til Ulaanbaatar.

Det ineffektive Mongoliet eller kunsten at tage én dag ad gangen

Man kan ikke befinde sig i Mongoliet i sommerperioden uden at opleve *Naadam*. Jeg var så heldig at opleve denne festival i 3 forskellige byer.

Sammen med amerikaneren havde jeg lejet en bus med chauffør, for at komme til *Hentii Aimag*, den *aimag*, hvor Chinggis Khan skulle være født. Der afholdes *Naadam* en uge tidligere end andre steder.

På dagen for afrejsen troppede vi op hos ejeren med rygsækkene pakkede, klar til afgang. Der manglede blot 2 ting: Bussen samt chaufføren! - Ejere var tilsyneladende lige så forbavset som vi. Resten af den dag brugte vi til løbende at holde os i kontakt med ejeren af bussen, i fald bussen skulle dukke op.

Næste morgen var chaufføren dukket op, men bussen var stadig forsvundet. Efter sigende befandt den sig i en anden *aimag*, men både ejer og chauffør forsikrede os om, at den ville være tilbage den næste dag.

På tredjedagen dukkede bussen op, men så var chaufføren atter forsvundet. Vi var efterhånden ved at miste troen på, at dette projekt nogensinde ville lykkes, men besluttede os for at give det en sidste chance, idet ejeren forsikrede os om, at chaufføren ville møde op klokken 14 samme dag. Klokken 15 dukkede chaufføren op, og så var der pludselig ikke et sekund at spille. Vi begav os ud i byen for at finde benzin på det sorte marked. Efter 2 timer var tanken så godt som fyldt op, og så var vi klar. Chaufføren skulle imidlertid lige hjem for

at spise. Vi blev inviteret med ind. Da vi havde spist, bad chaufføren om lov til en kort smuttur 11 km uden for byen, fordi han ville hente nogle liter *airag* til familien og til turen. Han ville være tilbage inden 20 minutter.

Vi forsikrede hinanden om, at en times venten mere eller mindre ikke ville betyde det store, samtidigt med det ville være behageligt med lidt *airag* på turen. Chaufføren begav sig afsted. Der sad vi så og ventede i chaufførens hjem sammen med hans familie.

9 timer !!! senere dukkede han op. På det tidspunkt havde påvirkningerne fra min danske opdragelse fået overtaget. Med andre ord: Jeg var aldeles utilfreds med ineffektiviteten og den uendelige ventetid!

Det viste sig, at bussen var kørt fast i mudder, idet vejene flere steder lå under vand efter længere tids intens regnvej. Ikke desto mindre var chaufføren indstillet på at køre til Ondorhaan, en tur på ca. 400 km, endskønt klokken var omkring 2 om natten. Jeg var temmelig skeptisk, men chaufføren forsikrede os om det forsvarlige i at køre.

Efter at have ventet i 3 dage, ville det jo også være dumt at droppe turen, så afsted det gik. Ad smalle murede hjulspor. På et tidspunkt forsvandt lyset på bussen, men chaufføren fortsatte ufortrødent - guderne må vide, hvordan han formåede at holde bussen i hjulsporet.

14 timer i træk havde vi kørt, da vi løb tør for benzin. Heldigvis lige uden for en lille by. Undervejs havde vi fået flere passagerer med, folk der havde stået i vej-kanten og håbet på et lift. I Mongoliet er det ganske normalt at samle "blaffere" op. Man betaler så et mindre beløb alt afhængig af turens længde.

Ingen af de nytilkomne passagerer lod til at vide det fjerneste om, at *Naadam* skulle være i gang i området. Vi traskede ind mod den lille by, godt slukørede, for hovedformålet med turen var jo netop at opleve denne *Naadam*.

I det fjerne så vi en flok heste komme galoperende. Det viste sig, at vi ved et lykketræf vadede lige ind til opløbet af et af hestevæddeløbene i *Naadam*. I en anden by i *Hentii Aimag* end hvor vi havde regnet med *Naadam* skulle foregå. Bagefter var der både brydning og bueskydning. *Naadam* skal opleves, høres og indsnuses, den kan ikke beskrives.

Da festivalen var slut, måtte vi til at skaffe benzin. Da benzin som nævnt er en mangelvare, ikke mindst ude på landet, stiger prisen derefter, specielt når 2 turister er løbet tør. Normalprisen på 1 liter benzin er ca. ½ USA-dollar. I vores søgen efter benzin, stødte vi et sted på en literpris på 4 \$. Selv på den statsejede tankstation forlangte man en ublu pris. Tankpasseren, der

stadig var opstemt efter de sidste dages udskejelser, forlangte yderligere Andys ur samt noget tøj.

Eftersom vi havde god tid og desuden ikke havde råd til at betale disse priser, besluttede vi os til at slå lejr og følge prisudviklingen. Tidligt næste morgen, mens tankpasseren stadig plejede sine tømmermænd og dermed var mere forhandlingsvillig, lykkedes det os at få tanket til lidt over normalpris.

Bortset fra, at vi en enkelt gang kørte fast i mudder, samt at gearkassen blev smadret, hvorfor chaufføren måtte bruge det meste af en nat, i lysskæret fra et bål, til at bakse en "ny" sammen ud fra de reservedele, han havde medbragt, forløb resten af turen uden yderligere problemer. Vi nåede udkanten af Ulaanbaatar, hvorefter vi ... løb tør for benzin.

En uge senere overværede jeg *Naadam* i Khara Khorum. Sammen med en gruppe danskere fra Dansk Vandrelaug var jeg på en vandre/bustur i Arhangai. En tur Tunga havde arrangeret sammen med Anita. Det var i øvrigt ganske behageligt atter at tale dansk.

Sommeren 93 var usædvanlig regnfuld i Mongoliet. Det betød, at det ikke blev til så mange vandreture, som året før for vandrelauget. Derimod bød turen i år på langt flere muligheder for at få et indblik i mongolernes levevis, som den leves på landet, idet de manglende muligheder for at finde tørt brænde resulterede i, at vi hver aften måtte aflægge besøg hos en familie for at lave mad. Det gav et indtryk af forskellen på dansk og mongolsk kultur.

Hvordan ville en dansk familie reagere på, uden varsel, at få knap 20 fremmede personer på besøg - til spising?

Tålmodighed

Konklusionen på denne beskrivelse må være, at det på ingen måde er umuligt at rejse på egen hånd i Mongoliet, når man bare har god tid og yderligere er indstillet på, at ting tager tid!!!

Der verserer historier om, at de autoriserede myndigheder gerne vil vriste et par ekstra \$'s ud af en, hvis de kan komme afsted med det. Jeg har ikke selv oplevet det. Tilsyneladende er det ikke særligt udbredt.

Jeg har imidlertid svært ved at bebrejde dem, at man fra tid til anden forsøger at vriste et par håndører ud af de "rige" turister, selv om jeg selvfølgelig på ingen måde selv bryder mig om at være ofret.

Afslutningsvis vil jeg komme med 2 gode råd om, hvad man ikke bør gøre over for mongolere, hvis man vil være populær:

- 1) Skamros aldrig kinesere.
- 2) Påstå aldrig, at Chinggis Khan i virkeligheden er født i Danmark.

©

Drømmen

OM EN BEDRE VERDEN

KAP. XI

Bagbundet ventede jeg paa Døden

Vi havde haft en haard Nat — skrev Haslund-Christensen i Gaar — og Jetom havde hele Dagen forsikret mig om, at de seks Ulve var udsendt at venligtsindede Magter, der vilde advare os mod en forestaaende Fare paa Vejen mod Nord. Vi burde ikke lade haant om denne Advarsel, men straks vende tilbage til Kiækt. Men da jeg pegede ud over det nye Landskabs vidunderlige Skønhed og lokkede ham med en Hærskare af uprøvede Eventyr, lod han sig endelig overtale. Det skulde vi snart komme til at angre ... Vi red nemlig et nyt Eventyr i Møde — et Eventyr, der var meget forskelligt fra det, vi sad og drømte om!

PAA den fjerde Dag, efter at vi havde overskredet Passet, naaede vi ned i tæt Taigaskov, og her stødte vi paa de første Menneskespor i Sneen. Et af disse ledte, os frem til en lille Lysning, hvor to Jægere havde opslaaet deres midlertidige Bivuak. De tilhørte begge en af Grænseegnens Buriatstammer, og deres Udrustning røbede, at de var vant til at foretage deres Indkøb paa den russiske Side af Grænsen.

Da vi spurgte dem om, hvor langt vi befandt os fra Grænsen, stirrede de imidlertid uforstaaende paa os og erklærede, at Rusland det var, naar man kom op, hvor der fandtes russiske Byer, hvorimod Mongoliet det var, naar man naaede ned til de lamaistiske Templer og Klostre, og at hele det mellemliggende Land var Jægerens frie Domæne. Det var et Synspunkt, der tiltalte mig saare, og vi red videre med let Sind, thi endnu var der langt til Russernes Byer.

OVERALT i Skoven vrirlede det med Spor efter Bjørne, Ulve, Los og meget andet Vildt, og et Par Gange stødte vi paa Zobeljægere. Nogle af Verdens fineste Zobler levede i de dybe Cederskove, som vi gennemrejste, og hvis disse fattige Jægere blot kunde faa en Del af deres aarlige Fangst frem til den civiliserede Verdens Pelsmarkeder, vilde de tjene Formuer. Til at opspore Zoblernes benytter de Hunde, der er paa Størrelse med Foxterriers, men i Udseende minder om Mynder.

Zoblernes fortrækker altid til Toppen af de højeste Træer, naar de hører Mennesker. Hundene løber derfor altid med Snuderne højt i Sky, og saa snart de faar Færten af en Zobel, stiller de sig gående ved Træets Fod, saa fælder Jægerne alle de omkringstaaende Træer for at forhindre, at Zoblens flygter bort over Hovedet paa dem ved at springe fra Træ til Træ. Naar man paa denne Maade har afskaaret Zoblens Mulighed for Flugt, kan man enten fælde det isolerede Træ, hvor den har søgt Skjul, og lade Hundene dræbe Dyret, saa snart den kommer ned paa Jorden, eller man kan klatre op i Træet, til man kommer det paa sikkert Skudhold.

Af de mange Pelse, som vi saa hos Jægerne, var langt den overvejende Del af en saadan Kvalitet, at de vilde have opnaaet Luksuspriser i Amerika, hvilket atter vil sige, at de vilde have indbragt Sælgeren en flere Hundrede Gange højere Pris, end disse fattige Jægere fik for dem af de russiske Opkøbere i Sibirien.

* * *

VI valgte altid den kommende Nats Sovested et Par Timer før Solnedgang, for at give de nøjsomme Heste Tid til at gnave lidt Bark og skrabe lidt vissent Græs frem under Sneen. Vore egne Forberedelser for Natten bestod i, at vi fældede en 5—6 Træer, saaledes at de faldt med Toppen over hinanden, hvorefter vi antændte Baalet under det Sted, hvor Stammerne krydsede hinanden.

Paa denne Maade kunde vi Natten igennem holde et Baal i Gang, som kun behøvede meget lidt Pasning og slet ingen ny Tilførsel af Brændsel. Baalene var saa mægtige, at de oplyste Skoven i flere Hundrede Meters Afstand, og He-

den i dets Nærhed kunde være saa stor, at den smeltede Sneen i en vid Cirkel. Ofte stod vi nøgne og vaskede os med Sne i en halv Snes Meters Afstand fra Baalet, mens det frøs mellem 40—50 Grader lidt længere borte.

* * *

EN Morgen vaagnede vi som sædvanligt veloplagte efter en Nats Hvile og fornøjede ved Udsigten til en ny Dags Færden gennem denne uberørte Natur. Efter at have vasket os i Sne og drukket vores Morgente gik vi i Gang med Opbruddet. Alt blev pakket sammen i de store Sadelposer.

Hestene var rejseklare, og vi stod skrævende over Baalgløderne for at opsamle deres sidste Varme under vore store Pelse.

Pludselig begyndte Hestene at blive urolige og spidse Øren, og et Øjeblik senere hørte ogsaa vi Lyden af Bjældeklang og Menneskerøster. Vi hujede og skreg for at tilkalde dem, thi det var mange Dage siden, vi sidst havde truffet Mennesker. Til vor Forbavselse fik vi intet Svar, men Bjældeklangen kom nærmere og nærmere, og saa drejede en stor Slæde, trukket af et galoperende Trojkaspan, ind i Lysningen og gjorde Holdt i en Snes Meters Afstand fra os.

Jeg vilde løbe de nye Mennesker i Møde, for jeg havde saa meget at spørge om og saa meget at berette, men jeg standsede brat af det uventede, jeg saa. Paa Slæden sad seks Mand, som var klædt i store, graa Uniformskapper. Paa Hovedet bar de graa Filthatte, fortil prydede med røde Stjerner. De saa ud som en asiatisk Ku-Klux-Klan-Patrolje paa Hævntogt mod anderledes sindede. De graa Filthatte skjulte deres Ansigter fuldstændig med Undtagelse af en smal Stribe, der lod Øjnene fri. De seks Par Øjne, der stirrede imod mig, var haarde og fulde af Spot, og i Hænderne holdt de seks Mænd Geværer, som alle var rettede mod mig.

Jetom, som ensom havde taget Kampen op mod mange af Bjergenes Bjørne, stod skælvende overfor dette uventede Syn, og selv var jeg ikke mange sure Sild værd. Men der maatte handles. De seks Par Øjne røbede, at det var Asiater, jeg havde at gøre med, men paa deres Uniformer forstod jeg, at det var Asiater i russisk Sold. Hvor meget vesterlandsk Viden og hvad Slags Pseudocivilisation havde man stoppet i dem? Jeg stod fuldstændig raadløs, for jeg anede ikke, hvad der fandtes at appellere til hos disse seks barske Mænd.

Af HENNING HASLUND-CHRISTENSEN

Tre mongolske Soldater i fuld Krigsmaling med Revolveren i Bæltet.

Jeg vilde hente mit Pas i Sadelposen, men standsedes af et Kommandoraab, der bød mig blive staaende, hvor jeg var. Efter at have ladet deres sorte Øjne glide søgende over Bivuakken og dens Omgivelser væltede de seks sorte Mænd ud af Slæden for at visitere os og vore Sadelposer. Efter at have bagbundet os forsvarligt slog de sig ned ved de sidste Baalrester for at ryge en Cigaret og holde Raadslagning.

★ ★ ★

JETOM forsøgte forgæves at faa fat i sin Bedekrans, som han havde tabt i Sneen, hvilket morede Soldaterne kosteligt, og jeg selv forsøgte at flette de Led, der kunde danne en logisk Kæde mellem min nuværende Sindsstemning og de livsglade Tanker, jeg havde frydet mig ved for faa Øjeblikke siden. Den eneste Form for Logik, jeg kunde afpresse Situationen, var, at det aabenbart ikke var hele Menneskeheden givet at opnaa den samme Følelse af livsalig Harmoni med Naturen, som jeg selv havde oplevet de sidste Dage.

Resultatet af de seks graaklædtes Raadslagning blev, at Jetom kastedes op i Slæden, mens jeg blev fastsurret til et stort Fyrretræ. Jeg forsøgte at udspørge dem om Grunden til al denne Fjendskab og forsøgte at forklare dem, at den maatte bero paa en Fejltagelse, men de grinede bare ad mig, kaldte mig en beskidt Hvidgardist og bød mig at holde Kæft. Saa forklarede de mig omhyggeligt, at Skovens Ulve vilde indfinde sig ved Solnedgang, og jeg skulde spare mine mange Forklaringer til dem.

Et Øjeblik efter sprang de atter op i Slæden og sprængte i vild Galop tilbage i Skoven, hvor den sprøde Bjældeklang opslugtes af deres raa Latter, indtil ogsaa den døde bort.

★ ★ ★

ALT var atter stille, og kun et Par henkastede Cigaretstumper minde om den Scene, Stedet havde været Skueplads for nogle faa Minutter tidligere. I Baalets Nærhed laa Jetoms Pibe, hvorfra endnu en svag Røgstribe steg i Vejret. Jeg kunde høre Hestene bag ved mig, som forsøgte at rive sig løs for at følge efter de bortløbende Heste.

Et Par Ravne kredsede skrigen over Lejrpladsen, inden de slog sig ned for at kæmpe om nogle Madrester, og jeg mindedes, at Ravnene vejrer Bytte længe inden Gribbe, Ørne, Ulve og Vildmarkens øvrige Begravelses-Entreprenører.

De sneige Ravne er altid først paa Færde for at tilægge sig den mest eftertragtede Del af den Døde eller Døende — de hugger hans Øjne ud.

Rebene skar i mine Haanded, det prikkede og stak i mine Hænder, og jeg begyndte at fryse. En Solstraale vandrede over Sneen, underligt langsomt, den blev længere og strakte sig imod mig. Omsider naaede den Foden af mit Træ, den smøg sig op ad mine Ben, og en livsalig Varme gennemstrømmede mig. Men nu vandrede den langt hurtigere end før, og snart stod jeg atter i Skyggen og fulgte den bortglidende Solstraale med Øjnene. Jeg sled og rev i Rebene, men de snærede sig kun endnu fastere om mine Ben og Haandleddene.

Et stort Spørgsmaal dukkede tydeligere og tydeligere frem i min Hjerne: Vilde Skovens Ulve eller Nattens Ispust

dræbe mig først? Men med eet udvaskedes mine dystre Tanker af et nye Haab. En fjern Støj af Hestetramp og Piskesmæld nærmere sig, og jeg gav mig til at vræle af mine Lungers fulde Kraft. Men det kom jeg snart til at angre, thi i den Slæde, som standsede foran mig, sad fire af de seks Mænd, som havde bundet mig til Træet. De skogerlo ad mig og haanede mig for min Iver efter at kalde dem tilbage, men de endte med at skære mig løs fra Træet. To af mine Fangevogtere besteg Jetoms og min Ridehest, og saa blev jeg i flyvende Galop ført mod et nyt af min Skæbnens Kapitler.

DET var sent paa Natten, da vi naaede vort Maal, som var en Samling Blokhuse, omgivet af en Mur af høje Palisader. Ved Indgangen til det lille Vildmarksfort stod der Vagter med opplantede Bajonetter, og i Blokhusesens Vinduer kom Soldater til Syne for at grine ad den nye Fange.

Naturens muntre Søn — Mongolen,
der føler sig som eet med Naturen,
og for hvem Bjerger, Skove og Sletter
ikke har nogen Hemmelighed.

Ad en udvendig Trappe blev jeg ført op i Byens eneste toetages Hus, hvor to unge Buriatofficerer tog imod mig; de var begge iklædte russiske Uniformer, om deres slanke Midier havde de brede Læderbælter, hvorfra tunge Nagapistoler dinglede. Deres Bryst og Overarme var besat med Emblemer, forestillende selve „Guden“ Lenin, samt Hamre, Segl og andet Værktøj. Værelsets Baggrund var dekoreret med et stort, rødt Banner samt store Billeder, forestillende „Revolutionens Fædre“.

Jeg lod mit Blik vandre fra Plakaternes grinende Fjæs og opdagede, at de to unge Buriater egentlig saa rigtig sympatiske ud. Jeg viste dem mit danske Pas, som de studerede nøje. De begreb en Del af dets Mening og spurgte mig ud om det, de ikke forstod, og da de havde undersøgt det færdigt, leverede de det smilende tilbage. Og saa begyndte vi at snakke om dit og dat, og ingen af os fik Søvn i Øjnene den Nat, thi det viste sig, at vi havde saa meget at udgyde for hverandre.

De begyndte med at paastaa, at jeg tilhørte et af disse forhadte, kapitalistiske Samfund, om hvilke de havde mege bestemte Meninger. Men deres Meningers eneste Fundament var det korte Propagandakursus, som de kort forinden havde gennemgaaet i Irkutsk, og det lykkedes mig efterhaanden at naa ind til det i deres Sind, som havde været

deres naturlige præg, inden de kom i Kontakt med Civilisationen.

***

De spurgte mig ogsaa, om jeg var een af de forrykte eller tilhørte Undertrykkerne, som troede paa en Gud, udpinte de Hungrende og vilde gøre alle farvede Racer til den hvide Mands Slaver.

Jeg fortalte dem om Nordens Riger, om Konger, som regerede med Folket og for Folkets Bedste, om Eskimoer og Lapper, som blev hjulpet til Fremskridt og bedre Forhold af Nordens Folk, om Frihed i Tale og Skrift og om Frihed til at have en personlig Mening. Om Lande, som ikke havde kendt til Krig gennem

Generationer, og hvor ingen Dødsdom var eksekveret i Mands Minde. Og til Slut fortalte jeg dem om Kolonien paa Zobelstetten og de Maal, vi der arbejdede imod. Vi vilde Venskab med Mongolerne, oprette moderne Farme, hvor Nomaderne kunde gaa i Skole og lære at forbedre deres Kaar. Vi vilde Fred og Forstaaelse mellem Nationer og Racer og ikke Had og blind Fanatisme.

★ ★ ★

DE spurgte om meget og undrede sig over, hvorfor alt det, jeg nu havde fortalt dem, ikke var blevet dem forklaret i den nye Propagandalitteratur. Det, som jeg havde fortalt dem, stod jo ikke nær saa meget i Strid med deres egne Fædres Moral som det, Russerne i Irkutsk havde lært dem. Ved Dagry sad vi og talte om Jagt og lange Færder, og da jeg beskrev for dem, hvad jeg havde oplevet i Dagene inden min Tilfangetagelse, søgte deres drømmende Øjne den opgaaende Sol langt borte i Sydøst. Vi blev Venner, og fra dem havde jeg ikke længere noget at frygte.

Næste Dag blev jeg imidlertid hentet af en russisk Patrulje, der førte mig til den sibiriske By Shinki, hvor hvide Mænd skulde sidde til Doms over mig.

Eftertryk — ogsaa i Uddrag — forbudt.

LÆS I MORGEN:

Sporene i Fængselsgaarden

Mongoliet med i vinter-OL

Antallet af deltagerlande ved årets vinter-OL nåede op på 67. Dermed blev der sat rekord. Aldrig før har så mange lande sendt sportsudøvere til denne begivenhed. Blandt deltagerlandene var Mongoliet med blot én eneste repræsentant, skøjteløberen Bat-Orgil Batchuluun. Han var nær aldrig kommet til Lillehammer, men Den Internationale Olympiske Komité fandt en plads til ham få dage efter OLs åbning. Af samme grund var Mongoliet ikke med i den pompøse åbningshøjtidelighed, og deltagernes indmarch manglede derfor det etniske islæt fra græslandet. Til gengæld var netop Mongoliets deltagelse netop årsag til, at rekorden for antallet af nationer blev sat.

Batchuluun er 24 år gammel, og selv om han er ukendt i Mongoliet, fandt hans deltagelse i vinter-OL frem til alverdens TV-kanaler. Modsat de fleste andre OL-deltagere er Batchuluuns træningsbetingelser ekstreme. Han kan nemlig kun træne skøjteløb i de 5 måne-

der, hvor floden, der løber gennem hans hjemby, er frosset til. Penge har hverken han eller det mongolske idrætsforbund, derfor kom han helt alene til Lillehammer; hans træner måtte blive hjemme. I marts måned skal Batchuluun til konkurrence i London. Han har ikke råd til at tage hjem, men tager direkte fra Lillehammer til London, hvor han håber at finde et billigt logi indtil konkurrencerne er overstået.

I TV tegnede og fortalte Batchuluun, at hans forældre bor et hus, og at han selv bor i en ger sammen med sin kone.

Batchuluun startede i kortbaneløb på både 1.000 m og 500 m. Han løb meget stabilt, idet han blev nr. 36 i begge discipliner. Resultaterne kvalificerede ikke til finalen i de to kortbaneløb. Og der var altså hverken guld-, sølv- eller bronzemedalje til Mongoliet i vinter-OL 1994. /gl

Kilder: Berlingske Tidende 17. februar 1994, SV TV2 21. februar 1994, LOOC Lillehammer, Norge 10. marts 1994.

MONGOLIA

en guidebog om Mongoliet

af Bent Gynther

At have en god guide med på rejsen er guld værd - ikke mindst, hvis turen går til steder, der ligger uden for turiststrømmens gennemtravede korridorer.

Når jeg forbereder en rejse til lidt mere afsides liggende egne, starter jeg altid med at støvsuge markedet for guidebøger. En del af dem er fyldt med farverige fotos og brede baggrundsbeskrivelser. De er velegnede til den af rejsen, der foregår på forhånd - derhjemme i lænestolen. Andre har skåret det lækre, appetitvækkende ned til et minimum, for så i stedet at bruge pladsen til benhårde facts om det land, der er rejsens mål. Og det er den slags bøger, jeg har med på selve rejsen.

Denne sidst nævnte type guidebøger findes i serien "lonely planet", som udgives af et forlag i Hawthorn i Australien. Serien indeholder en stribe bøger om områder, der ligger uden for alfarvej. Og en del af bøgerne har fået den malende undertitel: "a travel survival kit".

I maj 1993 udsendte forlaget en sådan "overlevelsespakke" om Mongoliet. Den er skrevet af *Robert Storey*, en amerikaner der, som forlaget siger, "er født i Den Tredie Verden" - nemlig i New York City.

Robert Storey har gennemtrævlet Mongoliet med rygsekken på nakken. Han har set og beskrevet samtlige 18 provinser, og han har skaffet alle de facts, der kunne opdrives, mens han var der. Bogen giver således provins for provins en oversigt over lokalitetens generelle forhold; antallet af kommuner; en beskrivelse af provinshovedstaden - dens seværdigheder, overnatningsmuligheder, spisesteder og de lokale transportforhold. - Alt sammen ledsaget af gode oversigtskort, både over provinsen og provinshovedstaden. Bogen indeholder således ikke mindre end 46 kort.

Hertil skal så lægges en fyldig introduktion om geografiske, biologiske, historiske og nutidige forhold. Et særligt afsnit fortæller - ganske tæt på virkeligheden - hvad man som turist skal gennemtænke (fra vaccinationer til mongolsk mad til tyveri, alkoholisme og korrupsion). Desuden er der et vigtigt afsnit både om, hvordan man kommer til og rundt i Mongoliet - og hvordan man slipper væk igen. Og endelig er der fyldige adresselister og lister med nyttige udtryk.

Bogen er skrevet lige ud ad landevejen. Der stikkes ikke noget under stolen. Om indkvartering skriver Storey for eksempel: "Der er gode nyheder og dårlige nyheder. De gode nyheder er, at mongolske hotelpriiser er uhyre billige, fra 80 Tugrik til 400 Tugrik pr. per-

son. De dårlige nyheder er, at udlændinge ofte må betale fra 10 til 200 gange mere!" Der er med andre ord oplysninger for enhver smag og til ethvert formål - hvad enten man vil på fugletur eller er mere interesseret i mongolsk disco.

Der kan naturligvis forekomme fejl og mangler i en sådan oversigtsbog, blandt andet fordi forholdene ændrer sig utrolig hurtigt. Men for at forebygge dette og dermed gøre guidebøgerne så ajourførte som muligt har forlaget den praksis, at rejsende, der sender oplysninger om nyheder eller forandringer, får tilsendt den næste udgave som tak.

Robert Storey (1993): *Mongolia. Lonely planet - a travel survival kit*. 235 sider (Hawthorn, Australia)
ISBN 0 86 442 180 X. Pris: 130 dkr. ©

Litteratur om mongoler på skandinavisk - tillæg 7

DAMGAARD, Else [1993]: *Mejeribruget i Mongoliet kan udvikles. Mælkeritidende* 24:606-608 (København).

DIHMER, Claus & Birgitte Hougaard [1993]: *Frygtløs og fri. Mongoliets unge demokrati. Det Fri Aktuelt*, 23. oktober (København).

KJERSGAARD, Erik (redaktør) [1994]: *Eventyrlysten læge finder glemt rytterfolk*. Fjernt fra Danmark. Hans Kaarsberg drager - trods advarsler - til Kaukasien for at besøge kalmykkerne, hvis leder viser sig at være noget nær hans menneskelige ideal. *Illustreret Tidende* 1890-1900, Januar 1994:28-29 (København).

NORRMAN, Karl-Erik og Hans ENGMAN [1969]: *Mongoliet. Den första folkrepubliken. Djengis Kahns gamla herdland nu ett stort politisk stridsäpple*. 182 sider (Stockholm: LTs förlag).

WØRMER, Stig [1994]: *Mongoliet - et mangelsamfund. Samvirke*, 67(3):22-25 (København).

WØRMER, Stig [1994]: *De store vidders land. Politiken*, 22. marts, 4. sek, s:4 (København).

Dansk Mongolsk Selskab

Generalforsamling

søndag, 20. marts 1994, kl. 12:30-13:00 på Nationalmuseet, rum U5

Dagsorden

1. Valg af dirigent.
2. Formandens beretning.
3. Kassererens beretning.
4. Fastsættelse af kontingent.
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer.
6. Valg af suppleanter.
7. Valg af revisor.
8. Indkomne forslag.
9. Eventuelt.

Til stede var godt 35 medlemmer. Referent var Gudrun Lefmann.

ad 1. Anita Garbers.

Dirigenten konstaterede, at generalforsamlingen var indvarslet et par dage for sent i henhold til vedtægterne. Der gjordes dog ingen indvendinger hertil fra salen.

ad 2. Formanden, Rolf Gilberg, gennemgik den udsendte beretning for 1993:

Medlemmer: Selskabet har i alt 114 medlemmer, deraf er 56♀ og 58♂, eller 53 i Storkøbenhavn, 53 i provinsen og 8 i udlandet. Det er en lille fremgang i forhold til 1992.

Ger: I 1993 blev udsendt GER(7), GER(8) og GER(9) med hver 32 sider. Medlemmer som falder over interessant stof, er altid velkommen til at sende det til redaktionen, som vil tage stilling til, om der er plads i GER til en omtale.

Bestyrelsen for Dansk Mongolsk Selskab har afholdt planlægningsmøder (4. februar 1993; 2. marts 1993; 13. marts 1993, 4. november 1993). På grund af formanden og sekretærens store rejseaktivitet i efteråret har det knebet med en passende planlægning. Det vil bestyrelsen gøre noget ved, så en lignende situation ikke opstår igen.

Medlemsmøde (8): 5. februar 1993, kl 20 i Medborgerhuset på Danasvej 30: Anita Garbers fortalte ledsaget af lysbilleder om sin rejse med en gruppe vandrere til Mongoliet i 1992. Det havde været en flot og spændende tur. Læs om den i GER(6):24.

Medlemsmøde (9): 13. marts 1993, kl 18 - generalforsamling. Kontingent forblev 100 kroner pr år. Bestyrelsen konstituerede sig efter generalforsamlingen på følgende måde: Rolf Gilberg (formand), Bulgan Njama* (sekretær), Leif F. Petersen* (kasserer), Søren Haslund-Christensen, Klaus Ferdinand*, Jan Koed med suppleanter: Gudrun Lefmann* og Bent Gynther* og revisor: Finn Munch-Petersen*. *: = valgte på denne generalforsamling for 2 år.

Kl 19:00 vistes video fra Mongoliet. Bagefter middag på fårekød. Festen varede til kl 23. Stemningen var god og man hyggede sig gevaldigt. Gæst var en bibliotekar fra Det Mongolske Parlaments Sekretariat, A. Erdencheleg.

Medlemsmøde (10): 15. maj 1993, kl 14 på Nationalmuseet. Museumsinspektør Rolf Gilberg viste medlemmerne rundt i museets temaudstilling "Mongolerne - steppens nomader". 15 personer deltog.

Medlemsmøde (11): 6. november 1993, kl 15-17, Nationalmuseet, besøg af 6 mongoler: 2 unge mænd, Nattsadorj Batjargal og Baljinyarn Magsar, fra Nordisk Landbrugsskole ved Odense. Og 4 unge kvinder, Shimiddorzijn Tungalagsaikhan, Sanjimyatav Seetseekhen, Sarodiin Tsesgee og Hashbatiin Giima fra Dalum tekniske Skole ved Odense. De unge studerende fortalte om deres studieophold i Danmark og besvarede spørgsmål fra de fremmødte medlemmer.

Besøg af mongoler:

11. september 1993: Ambasadør Hannibal. Ambasadøren var i Danmark for at vise sine papirer til Dronningen. Det endelige tidspunkt for ambassadørens besøg fik bestyrelsen for sent til at kunne indkalde medlemmerne. Det var hensigten ved et senere besøg at afholde et møde, hvor selskabets medlemmer kunne få mulighed for at tale med ambasadøren. Dennes travlhed forhindrede et sådan møde, da det kom til stykket. Ambasadør Hannibal fik forevist Mongol-udstilling, og deltog i et efterfølgende bestyrelsesmøde. Bestyrelsesmedlemmer hjalp ham desuden de følgende dage med forskellige praktiske opgaver.

15. november 1993: 3 mongoler fra det mongolske ministerium for natur og miljø var på et ultra kort besøg, hvor det var umuligt at indkalde til et medlemsmø-

de. Gæsterne var: Tserendashiis Damdin (Head of Department of Protected Areas and Ecotourism), Ayurzayn Avirmed (Director, Great Gobi Biospheric Reserve) og Purevjav Suvd (World Wild Fund Office Mongolia).

Ingen spørgsmål til beretningen.

ad 3. Formanden gennemgik det reviderede regnskab, da kassereren, Leif Petersen, var forsinket. Han nåede frem til mødet umiddelbart herefter og kunne tilføje en bemærkning fra revisoren om, at han finder selskabets formue for stor. Den kunne for eksempel hensættes til fremtidig udgivelse af GER.

Regnskab for Dansk Mongolsk Selskab

1. januar - 31. december 1993

Resultatsopgørelse

Indtægter	
kontingent	10.200,00 kr.
løssalg af GER	175,00 kr.
rente	190,00 kr.
indtægter i alt	10.565,00 kr.
Udgifter	
porto lager primo	842,50
porto køb	2.963,25
porto lager ultimo	1.026,00
kuverter & giroblanketter	2.779,75 kr.
lokaleleje	885,70 kr.
besøg - Ambassadør Hanibal	424,85 kr.
besøg - Dalum 6 studerende	500,00 kr.
udgifter i alt	1.176,00 kr.
1993 årets resultat	5.766,30 kr.
	+4.798,70 kr.

Balance pr. 1. januar 1994

Aktiver	
kassebeholdning	858,10 kr.
postgiro	12.870,45 kr.
porto	1.026,00 kr.
balance	14.754,55 kr.
Passiver	
kontingent 1994	1.350,00 kr.
egenkapital primo 1993 -	8.605,85 kr.
plus årets resultat -	4.798,70 kr.
balance	13.404,55 kr.
	14.754,55 kr.

Regnskabet revideret 22. februar 1994 af Finn Munch-Petersen. Generalforsamlingen godkendte regnskabet.

ad 4. Bestyrelsen foreslog uændret kontingent; revisoren nedsættelse af kontingentet, jf. punkt 3. Der var enighed om, at kontingentet forbliver uændret.

ad 5. Rolf Gilberg (genvalg), Søren Haslund-Christensen (genvalg) og Jan Koed (genvalg). Alle 3 valgt for 2 år.

ad 6. Gudrun Lefmann (genvalg) og Bent Gynther (genvalg). Suppleanter vælges for 1 år.

ad 7. Finn Munch-Petersen (genvalg), valgt for 1 år.

ad 8. Ingen.

ad 9. Fra salen fremkom flere forslag til fremtidig udnyttelse af selskabets formue, for eksempel at være fadder for en børnehave eller andet i Mongoliet, som udtryk for spontan sympati. Formanden replicerede, at man kunne bede udsendte danske holde øje med forhold, der kunne betænkes af selskabets midler.

Der fremkom også forslag om at ofre lidt mere på GERs udseende, for eksempel sats og omslag. Forslagsstilleren var glad for tidsskriftet og havde konstateret, at det nu er nævnt i en oversigt fra Kulturministeriet. Han tilbød at indgå i redaktionens arbejde.

Forslag om fremstilling af en lille hvervebrochure. Det kunne også give et større løssalg af GER. Formanden svarede, at sagen allerede drøftes i bestyrelsen.

En deltager, der endnu ikke er medlem, berettede om vanskeligheder med at komme i kontakt med selskabet. Det er ikke nemt for udenforstående. Dette forhold vil der blive rettet op på.

Næste møde i Dansk Mongolsk Selskab er fredag, 22. april 1994. Mødet afholdes i Medborgerhuset, Danasvej 30 B, Frederiksberg.

Efter generalforsamlingen havde deltagerne mulighed for at se/gense filmen "URGA", der blev vist i Nationalmuseets biograf kl. 13:30, ligesom der var fri adgang til museets udstillinger i øvrigt.

Referatet fra generalforsamlingen er godkendt af dirigenten.

På et bestyrelsesmøde torsdag 24. marts 1994 konstituerede bestyrelsen sig med Rolf Gilberg som formand, Bulgan Njama som kasserer og Leif Petersen som sekretær. Øvrige medlemmer er: Søren Haslund-Christensen, Klaus Ferdinand og Jan Koed samt som suppleanter Bent Gynther og Gudrun Lefmann.

Indhold

Kommende møder i Dansk Mongolsk Selskab	2
Rejser til Mongoliet	2
Dansk Mongolsk Selskab	2
Et gammelt og et nyt sagn	3
Hvor mange gange blev Suhbaatar begravet?	4
Rolf Gilberg: At miste hoved uden at tabe ansigt	6
Ole Odgaard: Levestandard og fattigdom i Mongoliet	8
Else Damgaard: Mejeribruget i Mongoliet kan udvikles	14
Jørgen Bitsch: Ged i eget skind	16
Michael Stæhr: MONGOLIET - En rejse tilbage i tiden?	17
Henning Haslund-Christensen: Drømmen om en bedre verden (del 11): Bagbundet ventede jeg paa Døden	26
Mongoliet med i vinter-OL	28
Bent Gynther: MONGOLIA - en guidebog om Mongoliet	29
Litteratur om mongoler på skandinavisk - tillæg 7	29
Dansk Mongolsk Selskab referat af generalforsamling 20 marts 1994	30

Gammelt sagn gentager sig i dag.
Se teksten side 3. Tegning af Bajargal.

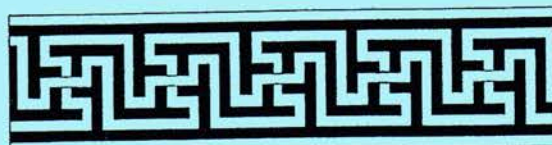
Vidste du det ...?

I Rusland har heste ofte samme funktion som køer!
Man drikker nemlig mælken, kaldet "kumys".

Åbenbart synes russerne, at hestemælk smager godt
og har så mange vitaminer, at man giver det til
mennesker, der har været syge - specielt af tuberkulose.

I Mongoliet får børn, der har vundet hestekonkur-
rencer, hestemælk som førstepræmie! Og hvis vinderen
ikke drikker det hele, bliver resten hældt over hesten!

Kilde: Pony, januar 1994.

Godt nyt fra Hustain Nuruu

Vinteren været meget kold i Mongoliet. Efterretninger
fra Przewalskihestenes reservat i Hustain Nuruu fortæl-
ler, at termometret i januar faldt til $+32^{\circ}\text{C}$ om natten.
Til gengæld frøs det om dagen "kun" $+25^{\circ}\text{C}$. Der har
også været mere sne i år. Og der er blevet set flere ulve
i reservatet. Deres spor er lette at afsløre i sneen.

Men hestene har klaret sig fint. Naturen har sørget
for deres vinterbeklædning i form af en tyk og langhåret
pels. Og fremfor alt, hingsteføllet Macnai trives.

Kilde: Przewalski Horse nr. 32, december 1993.